

Research Paper

A Study of the Process of Constructing an Interactive Model of Individual-Family-Society and the Tendency towards Industrial Narcotics in Semnan City

Seyed Ali Shahcheragh¹ , Bijan Khajenoori^{*2}, Habib Ahmadi³, Mahrokh Rajabi⁴

¹ PhD student in Sociology, Shiraz University, Faculty of Economics, Management and Social Sciences, Shiraz, Iran, shahcheraghi24@gmail.com

² Associate Professor, Department of Sociology, Shiraz University, Iran, Shiraz, bkhaje@rose.shirazu.ac.ir

³ Professor of Sociology, Department of Sociology, Shiraz University, Iran, Shiraz, hahmadi@rose.shirazu.ac.ir

⁴ Assistant Professor of Sociology, Department of Sociology, Shiraz University, Iran, Shiraz, mrajabi@rose.shirazu.ac.ir

 10.22080/SSI.2022.22909.1956

Received:

January 5, 2022

Accepted:

January 18, 2022

Available online:

February 17, 2022

Keywords:

Industrial addiction,
Grounded theory,
Semnan City,
Consumption attractions,
Consumption taboo-
breaking

Abstract

Objectives: Taking the perspective of indigenous people involved in the phenomenon, the present research seeks to understand what contexts in a person's environment lead him to addiction, what factors, conditions and interactions exist in this context and what are the consequences of addiction .

Methods: This study uses a qualitative research approach. The participants include 17 men selected using purposive sampling. Data was collected using semi-structured in-depth interviews and analyzed through qualitative content analysis of Strauss-Corbin's approach .

Results: "Normalization and breaking the taboo of drug use", "family and environmental problems and disputes", "family passivity and weakness in supervision", "lack of supportive and controlling role of society", "ambiguity of future goals and prospects", "consumption attractions", as well as "individual and personality challenges" are the 7 central codes mentioned .

Conclusion: The core category of this research is "refraction of the constructive interactive model of individual-family-society" which includes other categories. The grounded theory of research is expressed in the form of a paradigm model including six dimensions of causal conditions, contextual conditions, intervening conditions, phenomena, interactions and consequences.

*Corresponding Author: Bijan Khajenoori

Address: Associate Professor, Department of Sociology, Shiraz University, Iran, Shiraz

Email: bkhaje@rose.shirazu.ac.ir

Extended Abstract

1. Introduction

Drug addiction, as one of the most serious social issues in Iran, has various psychological, sociological, legal, political, etc. aspects. According to social analysts, drug addiction is one of the most complex social issues in the present age, which is the cause of many harms and social deviations. Addiction leads society to stagnation and decline. It is also a phenomenon rooted in the social, economic and cultural issues of society. The meaning of industrial drugs that are considered in this research are substances that have the following properties:

- 1- It has more addictive power, e.g., crack, ecstasy, heroin, etc.
- 2- It is consumed by injection, e.g., heroin, methadone (dolphin), cocaine, etc.
- 3- It is produced artificially in the laboratory, e.g., meperidine, methadone, fentanyl, oxycodone, etc.
- 4- It is made artificially or semi-artificially from poisonous plants or combined with other materials, e.g., orcobenzene, which is made from the poisonous plant ergat or ergo, or crack, which is mixed with marijuana and used by pipe.
- 5- It should be used by rubbing on the skin, gluing, inhaling, etc.

In short, the phenomenon of addiction to industrial substances has become widespread in the last two decades and has sometimes replaced traditional materials. Hence its investigation, beyond the conventional positivist paradigms, requires a deeper analysis of the social context of addiction. The city of Semnan has largely preserved its traditional texture and people involved in the

phenomenon of addiction are from a very fragile and vulnerable class, and this trait has led to their conservatism and their study requires the researcher to help them to trust in him and provide their information without fear. Since such a kind of information is sufficiently valid, it doubles the importance of qualitative study of this phenomenon in this traditional context. In fact, we seek to understand the underlying factors of industrial drug addiction among young people living in Semnan.

2. Methods

Qualitative studies give a new perspective to researchers through a deeper understanding of the behavior of addicts. The current qualitative research has been done using the method of grounded theory. Grounded theory is an inductive method that creates theory from regular field data from social research. The number of participants in this study was 17 men who were studied in addiction treatment camps in Semnan. Sampling was done purposefully by answering semi-structured questions until theoretical saturation was achieved. In-depth interviews were conducted with 17 individuals who met the above criteria to collect data using the in-depth interview technique. The interviews were conducted with the satisfaction of the individuals and by stating the goals and nature of the research and gaining the trust of the sample individuals. Each interview lasted between 45 and 60 minutes. To select the samples, the following points have been observed: the interviewees must have been male (due to the higher prevalence of industrial substance addiction among men), adult and young between 15 and 40 years old, a resident of Semnan city, addicted to industrial materials for more than a year. Variety was expected to be

observed in the selection of people to cover all aspects of the phenomenon.

3. Results

Findings include 73 concepts, 28 subcategories, 7 main categories and a core category extracted through careful considerations in the analysis of interviews with participants. Patterns of family life experience were extracted as one of the major categories of coding and analysis of interviews with participants. From the analysis of the participants' interviews, it was understood that the patterns of interaction between parents and family members have a great impact on the individual's cognition and role modeling, as well as his interaction. This is a functionally important process and time continuum. The process of data analysis eventually led to the emergence of 7 cod axes. "Normalization and breaking the taboo of drug use", "family and environmental problems and disputes", "family passivity and weakness in supervision", "lack of supportive and controlling role of society", "ambiguity of future goals and prospects", "consumption attractions", as well as "Individual and personality challenges" are the 7 central codes mentioned. The core category of this research is "refraction of the constructive interactive model of individual-family-society which includes other categories.

4. Conclusion

In the present study, an attempt was made to analyze the manner and process of tendency towards addiction to industrial materials among the youth of Semnan through the lens of social processes. This issue was analyzed, identified, counted and categorized in detail in a qualitative

research using a context-based approach. 17 people participated in this study. The participants were involved in an in-depth and semi-structured interview conducted by the researcher and most of the interviews were audio-recorded. The data were finally analyzed based on the contextual theory approach proposed by Strauss and Corbin. Raw interview data in this research, after coding and classification in the form of concepts, open codes and core codes, led to the extraction of a selected code and the main phenomenon of the research. Findings showed that a number of individual, family and environmental factors lead to industrial addiction and as a result, adverse individual, family and social consequences. The contextual theory of research is expressed in the form of a paradigm model, including six dimensions of causal conditions, contextual conditions, intervening conditions, phenomena, interactions and consequences.

funding

There is no funding support.

Authors' contribution:

This article is an excerpt from a Ph.D. Thesis in sociology at Shiraz University. Ali Shahcheragh, the main author of the article, and other professors helped in the role of judge and final editing of article.

Conflict of interest:

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

The authors consider it necessary to thank and appreciate all of individuals or organisations who have been involved in research in the field of drug abuse and the results of their study have been used in this research.

علمی پژوهشی

مطالعه فرایند برساخت الگوی تعاملی فرد- خانواده- جامعه و گرایش به مواد مخدر صنعتی در شهر سمنان

سید علی شاه چراغ^۱ ID، بیژن خواجه نوری^{۲*}، حبیب احمدی^۳، ماهرخ رجیبی^۴ ID

^۱ دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران. shahcheraghi24@gmail.com
^۲ دانشیار بخش جامعه‌شناسی دانشگاه شیراز، نویسنده مسئول، شیراز، ایران. bkhaje@rose.shirazu.ac.ir
^۳ استاد بخش جامعه‌شناسی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران hahmadi@rose.shirazu.ac.ir
^۴ استادیار بخش جامعه‌شناسی دانشگاه شیراز و استاد مشاور، شیراز، ایران mrjajabi@rose.Shirazu.ac.ir

doi 10.22080/SSI.2022.22909.1956

چکیده

اهداف: این تحقیق، از منظر افراد بومی درگیر با پدیده، در پی فهم این مطلب است که چه بسترهایی در محیط زیستی فرد، او را به سمت اعتیاد سوق می‌دهد، چه عوامل، شرایط و تعاملاتی در این بستر وجود دارد و پیامدهایی که ناگزیر پس از اعتیاد گریبان گیر آنها خواهد شد چیست. روش مطالعه: مطالعه با رویکرد تحقیق کیفی انجام شد، مشارکت‌کنندگان ۱۷ مرد بودند که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند؛ اطلاعات، با استفاده از تکنیک مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته گردآوری شده و با روش تحلیل محتوی کیفی نظریه داده بنیاد رویکرد اشتراوس و کوربین مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. یافته‌ها: «بهنجارسازی و تابو شکنی از مصرف مواد»، «مشکلات و اختلافات خانوادگی و زیست محیطی»، «انفعال خانواده و ضعف در نظارت»، «عدم ایفای نقش حمایتی و کنترلی جامعه»، «ابهام اهداف و چشم اندازهای آینده»، «جاذبه های مصرف»، «چالش های فردی و شخصیتی»، «۷ کد محوری مذکور هستند. نتیجه‌گیری: مقوله هسته این تحقیق «انکسار الگوی تعاملی سازنده فرد- خانواده- جامعه» است که بقیه مقوله‌ها را در بر می‌گیرد. نظریه زمینه‌ای تحقیق، در قالب مدل پارادایمی شامل شش بعد شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، پدیده، تعامل و پیامدها بیان شده است.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۰ ادی ۱۵

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۰ دی ۲۸

تاریخ انتشار:

۱۴۰۰ بهمن ۲۸

کلیدواژه‌ها:

اعتیاد صنعتی، نظریه زمینه‌ای، شهر سمنان، جاذبه‌های مصرف، تابوشکنی مصرف

* نویسنده مسئول: بیژن خواجه نوری

ایمیل: bkhaje@rose.shirazu.ac.ir

آدرس: دانشیار بخش جامعه‌شناسی دانشگاه شیراز و استاد راهنما، نویسنده مسئول، شیراز، ایران

۱ مقدمه

مسئله و معضل اعتیاد به مواد مخدر در عصر حاضر به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مشکلات مطرح بوده و گستردگی آن فراتر از محدوده بهداشتی و درمانی است و به یک معضل روانی، اجتماعی و خانوادگی تبدیل شده است. بی‌تردید اولین ضربه‌های اعتیاد بر پیکره خانواده وارد می‌شود، به طوری که اعتیاد هر یک از اعضای خانواده، زمینه را برای فروپاشیدگی این نهاد فراهم می‌کند و مجموعه خانواده با مشکل مواجه می‌شود (اسلمی و همکاران، ۱۳۹۹).

اعتیاد، یا در مفهوم‌پردازی امروزی از آن، سوءمصرف مواد، به استفاده پرخطر و آسیب‌زای مواد روان‌گردان مانند الکل و مواد غیرقانونی اشاره دارد که می‌تواند منجر به سندروم وابستگی در فرد شود (مجموعه‌ای از اثرات رفتاری، شناختی و فیزیولوژیک که پیامد تکرار مصرف مواد است). مشخصه آن تمایل قوی به مصرف ماده موردنظر، مشکل در کنترل مصرف آن، تداوم مصرف علی‌رغم عواقب مضر، اولویت به مصرف در مقابل سایر فعالیت‌ها، افزایش تحمل و در برخی موارد حالت خماری جسمی است). تعریف سابق سازمان ملل متحد از اعتیاد تا حدی با این تعریف مشابه است: در سال ۱۹۵۰ سازمان ملل متحد تعریف زیر را برای اعتیاد به مواد مخدر ارائه کرد: «اعتیاد به مواد مخدر عبارت است از مسمومیت تدریجی یا حادی که به علت استعمال مداوم یک دارو اعم از طبیعی یا ترکیبی ایجاد می‌شود و به حال شخص و اجتماع زیان‌آور است.» (ستوده، ۱۳۸۰: ۱۹۱-۱۹۲).

پژوهش‌های اجتماعی در پاسخ به یک مسئله اجتماعی طراحی می‌شوند. بیان این مسئله به‌مانند شیوه‌نامه‌ای است که موضوع، قلمرو و روش‌شناسی پژوهش را مشخص می‌کند (بلیکی^۱، ۱۳۹۲: ۲۰). کرسول، پژوهش را در رویکرد کیفی، فرایندی رویشی تعریف می‌کند. بدین معنا که محقق در زمینه اجتماعی خود و بر اساس تجارب زیسته و دانش

علمی، نسبت به موضوعی علاقه‌مند می‌شود و شروع به طرح سؤالاتی برای پاسخ به ابعاد آن موضوع به‌عنوان یک مسئله اجتماعی می‌نماید. در این حین، ایده پژوهش پرورده می‌شود. ایده‌ای که ثابت نیست و در طول فرایند پژوهش ممکن است بارها دچار تغییر شود (کرسول^۲، ۱۳۹۱: ۵۵). اعتیاد به مواد مخدر به عنوان یکی از جدی‌ترین مسائل اجتماعی ایران، وجوه مختلف روان‌شناختی، جامعه‌شناسی، حقوقی، سیاسی و ... دارد. به اعتقاد تحلیل‌گران اجتماعی، اعتیاد به مواد مخدر، به عنوان یکی از مسائل پیچیده اجتماعی در عصر حاضر است که زمینه‌ساز بروز بسیاری از آسیب‌ها و انحرافات اجتماعی است؛ به عبارت دیگر رابطه اعتیاد با مسائل اجتماعی ارتباطی دوجانبه است؛ از یک سو اعتیاد، جامعه را به رکود و انحطاط می‌کشاند و از سوی دیگر پدیده‌ای است که ریشه در مسائل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جامعه دارد. سازمان بهداشت جهانی مسأله مواد مخدر، اعم از تولید، انتقال، توزیع و مصرف را در کنار سه مسأله جهانی دیگر یعنی تولید و انباشت سلاح‌های کشتار جمعی، آلودگی محیط‌زیست، فقر و شکاف طبقاتی، از جمله مسائل اساسی شمرده است که حیات بشری را در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی در عرصه جهانی مورد تهدید و چالش جدی قرار می‌دهد. ضرورت شناخت ابعاد و سطوح این مسأله اجتماعی زمانی عمیق‌تر درک می‌شود که بدانیم پدیده اعتیاد، متأثر از توسعه فن‌آوری‌های ارتباطی و رایانه‌ای و باندهای مافیایی و دست‌های پنهان است و از چنان پیچیدگی‌هایی برخوردار شده که سازمان ملل متحد آن را از جرائم سازمان یافته تلقی و اقدام به صدور کنوانسیون‌ها و پروتکل‌های مختلف برای مقابله با آن نموده است. حجم گسترده تجارت و چرخش مالی مرتبط با قاچاق مواد مخدر در سطح جهان و نقش مافیای منطقه‌ای و جهانی این موضوع را بسیار قابل‌تأمل کرده است (هاشمی، ۱۳۸۳: ۱۷).

^۲. Creswell

^۱. Blaikie

پارادایم‌های مرسوم پوزیتویستی نیازمند واکاوی عمیق‌تر بسترهای اجتماعی اعتیاد است. بسترهایی که به شدت متغیر هستند و نیازمند مطالعات همه‌جانبه با پوشش تمام ابعاد این پدیده هستند. از طرف دیگر، شهر سمنان تا حد زیادی بافت سنتی خود را حفظ کرده است و افراد درگیر با پدیده اعتیاد، از یک طبقه بسیار شکننده و آسیب‌پذیر هستند و همین خصلت، باعث محافظه‌کاری آنان گشته است و مطالعه آنان نیازمند هنر محقق در جلب اعتماد آنان است تا بتوانند اطلاعات خود را بدون ترس و وا همه در اختیار محقق قرار داده و این اطلاعات از اعتبار کافی برخوردار باشند؛ بنابراین اهمیت مطالعه کیفی این پدیده در این بستر سنتی دوچندان می‌شود. در واقع در این مطالعه، در پی فهم عوامل زمینه‌ساز گرایش به مواد مخدر صنعتی در بین جوانان ساکن شهر سمنان هستیم. مفاهیم و مقولاتی نیز از طریق مصاحبه عمیق با مصرف‌کنندگان بومی که درک مستقیم از این پدیده دارند استخراج گردیده است.

۲. پیشینه تحقیق

مطالعات صورت پذیرفته گویای تعدد و تفاوت عوامل مؤثر بر گرایش اعتیاد به مواد مخدر است. دسته‌بندی‌های متعددی نیز در این راستا صورت پذیرفته و علوم مختلف در پی شناسایی مهم‌ترین عوامل در جهت تعیین راهکارهایی اثربخش می‌باشند. در این میان نقش یکسری از عوامل، از جمله خانواده، شخصیت فرد و ساختارهای جامعه در پیشگیری، گرایش؛ تداوم و حتی ترک اعتیاد نقشی بی‌بدیل و واجد اهمیت دارند. از این رو واکاوی کیفی زمینه‌ها و عواملی که در بسترهای زیستی فرد وجود دارد و در گرایش به اعتیاد مواد مخدر صنعتی نقش دارد، بسیار مهم و ضروری است.

افزایش روزافزون شمار معتادان به مواد پرخطر مسأله‌ی اعتیاد را در کشور به بحران ملی تبدیل کرده است. آنچه در این میان توجه برانگیز و بسیار تکان‌دهنده جلوه می‌کند، پائین آمدن میانگین سن اعتیاد و افزایش گرایش به مواد مخدر صنعتی است. منظور از مواد مخدر صنعتی که در این پژوهش مدنظر است موادی است که دارای ویژگی‌های زیر است:

- ۱) قدرت اعتیادآوری بیشتری دارد؛ مثل کراک، اکستازی، هروئین^۱ و ...
- ۲) روش مصرف آنها به صورت تزریق است؛ مثل هروئین، متادون (دولفین)، کوکائین (برف، کوک و توت) و مرفین^۲؛
- ۳) به صورت مصنوعی در آزمایشگاه تولید می‌شود؛ مثل ال. اس. دی^۳، میردین^۴، متادون، فنتانیل^۵، اکسی کودون^۶، هیدرومورفون^۷، نپتازوسین^۸، اکسی مورفون^۹ و ...
- ۴) به صورت مصنوعی یا نیمه مصنوعی از گیاهان سمی ساخته یا با مواد دیگر ترکیب شود؛ مثل ارکوبنزین که از گیاه سمی ارگات یا ارگو ساخته شده است یا کراک که با ماری‌جوانا مخلوط و به وسیله پیپ استفاده می‌شود (امیرپور و قربانی، ۱۳۹۱: ۲۰۲).
- ۵) روش مصرف آن از طریق مالیدن روی پوست، چسب زدن، استنشاق کردن و ... باشد به طوری که قدرت اعتیادآوری بالایی داشته باشد.

به طور خلاصه، پدیده اعتیاد به مواد صنعتی، در دو دهه اخیر رواج چشمگیری یافته و بعضاً جایگزین مواد سنتی شده است و بررسی آن، فراتر از

6. oxycodone

7. hydromorphone

8. neptazocin

9. oxymorphon

1. Crack , ecstasy & heroin

2. Methadone, cocadine & morphine

3. LSD

4. Meperidine

5. fentanyl

پایین، وجود پدر و برادر معتاد و شیوع مصرف مواد مخدر در دوستان به شکل معنی‌داری بیشتر از گروه غیر وابسته بود. بیشترین ماده مخدر صنعتی مصرفی در گروه وابسته، شیشه بود.

حشمت‌الله حیدری و همکاران (۱۳۹۱) در مطالعه‌ای با عنوان «بررسی مقایسه‌ای سوءمصرف مواد مخدر از دیدگاه معتادین و خانواده‌های آنها (همراه) در مراجعین به مراکز ترک اعتیاد شهرستان خرم‌آباد» به صورت مقطعی و بر روی معتادین و همراهان مراجعه‌کننده به مراکز ترک اعتیاد دولتی شهر خرم‌آباد در محدوده سن ۱۵-۶۵ سال نمونه‌گیری در دسترس و آسان انجام دادند. یافته‌های این پژوهش کمی نشان داد که ۴۸ درصد معتادین و ۶۳ درصد افراد همراه شرکت‌کننده در مطالعه نقش اعتماد به نفس پایین را در اعتیاد مهم می‌دانستند. نیمی از افراد هر دو گروه اعتقاد داشتند که شکست‌های پیاپی در زندگی و یادگیری مشاهده‌ای از مصرف اعضای خانواده نقش شدیدی در اعتیاد دارد. همچنین نقش دو عامل نابرابری‌های اقتصادی و بیکاری و کمبود فرصت شغلی به‌طور معنی‌داری بیشتر از دیدگاه معتادین اهمیت داشت و درصد بیشتری از معتادین عواملی مانند اصرار دوستان، همسالان، تسکین درد و بیماری جسمی، احساس لذت در مصرف و نگرش مثبت فرد به مواد مخدر را زیاد می‌دانستند.

کوهن^۱ و همکاران (۲۰۰۷) نشان داده‌اند که میان مصرف مواد در خانواده و گرایش افراد به مواد مخدر رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد؛ یعنی هرچه میزان مصرف مواد در خانواده افزایش پیدا کند گرایش افراد به مواد مخدر نیز افزایش می‌یابد و بالعکس. نتایج تحقیق والتون^۲ و همکاران (۱۹۹۵)؛ کاردیا^۳ و همکاران (۲۰۰۳)؛ کوویلو^۴ و همکاران

قدرتی و همکاران (۱۴۰۰)، در مقاله خود پیرامون بررسی رابطه بین سبک‌های فرزند پروری و گرایش به مصرف مواد مخدر با در نظر گرفتن نقش میانجی تکانش‌گری، به این نتیجه رسیده‌اند که سبک‌های فرزند پروری اثر مستقیم معناداری بر گرایش به مصرف مواد مخدر دارد همچنین تکانش‌گری در رابطه بین سبک‌های فرزند پروری و گرایش به مصرف مواد مخدر نقش میانجی معناداری دارد.

حقی و نجفی اصل (۱۳۹۸)، در پژوهش خود پیرامون مطالعه جامعه‌شناختی بی‌ثباتی هویتی فرزندان در جریان اعتیاد والدین، به این نتیجه رسیده‌اند که عواملی مانند دریافت نکردن حمایت عاطفی از سوی خانواده، بی‌اعتنایی والدین، انتقال حس تحقیر به فرزندان، مقایسه والدین معتاد با دیگران، بی‌مسئولیتی والدین، بهت فرزند از نابسامانی خانواده، گسیختگی روابط فرزندان با والدین و غیره، سبب بروز بی‌ثباتی هویتی در آنها به منزله آسیب جامعه‌شناختی مهم می‌شود. برای جبران چنین اثرات نامطلوبی، فرزندان به سه راهبرد حذف مسئله، مقابله‌ای و ترمیمی تمسک می‌جویند که نتیجه آن به صورت عوارض روحی، اجتناب از جامعه، تحریک‌پذیری، محرومیت از امکانات اولیه، رنج ناشی از مقایسه و غیره بروز می‌یابد.

مهدی میرزایی علویجه و همکاران (۱۳۹۲) در مطالعه خود با عنوان «تاثیر عملکرد خانواده در وابستگی جوانان به مواد مخدر صنعتی» به صورت تطبیقی دو گروه جوانان معتاد (۱۸۳ نفر) و غیر معتاد (۲۰۷ نفر) شهر اصفهان را مورد مطالعه کمی قرار دادند. عملکرد خانواده گروه وابسته به مواد مخدر در همه حیطه‌ها شامل عملکرد کلی، ارتباطات، آمیختگی عاطفی، ایفای نقش، حل مسئله، همراهی عاطفی و کنترل رفتار، به شکل معنی‌داری نامناسب‌تر از گروه دیگر بود. در گروه وابسته، موارد ارکان متزلزل زندگی، سطح تحصیلات پایین نمونه‌های تحقیق و والدین، سطح زندگی

³ - Kardia

⁴ - Coviello

¹ - Cohen

² - Walton

همچنین اکثر مطالعات نشان دادند که در بین عوامل زمینه‌ساز گرایش افراد به اعتیاد، بیشتر از عوامل زیستی و روان‌شناختی، عوامل محیطی و جامعه‌شناختی نقش ایفا می‌کنند. اکثراً معتادین به مواد اذعان داشتند که دوستان ناباب و گروه همسالان، آموزش‌های ناصحیح، خانواده‌های متلاشی و بی‌قیدوبند، پدر یا برادر بزرگ‌تر معتاد و ... بر اعتیاد آنها نقش داشته است. از این‌رو، هر فرد معتاد اگر مورد مداوا و رسیدگی قرار نگیرد می‌تواند چندین نفر دیگر را نیز به دام اعتیاد بکشاند و اعتیاد صرفاً مسئله شخصی آن‌ها نخواهد بود.

نکته دیگر که در مطالعه پیشینه تحقیقات صورت گرفته، چه داخلی و چه خارجی، درباره اعتیاد به نظر می‌رسد این است که بیشتر بر روی درمان اعتیاد متمرکز شده‌اند. در آسیب‌شناسی پدیده اعتیاد باید به فهم عواملی که افراد را به سمت اعتیاد می‌کشاند نیز پی برد. اعتیاد یک امر طبیعی نیست که افراد به‌صورت دلخواه به آن گرایش پیدا کرده باشند. باید درک کرد که چه شرایط ساختاری، فردی و یا زیستی افراد را به این سمت و سو می‌کشاند که بتوان با برطرف کردن این شرایط، امکان گسترش این بیشتر این مسئله در آینده را محدود کرد. طبق ضرب‌المثل معروف «پیشگیری بهتر از درمان است» باید قبل از به دام افتادن افراد، پی برد که چه شرایطی در سوءمصرف افراد به مواد نقش دارند.

همچنین با توجه به پیشینه تحقیقات انجام‌شده، طراحی برنامه‌های مؤثر برای پیشگیری از سوءمصرف مواد مخدر در افراد و تغییر نگرش آنها نسبت به مواد مخدر ضروری است. در این میان توجه به نقش مهم و اثرگذار خانواده و حمایت جامعه در پیشگیری از اعتیاد ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. پیشگیری اولیه به‌منظور جلوگیری از ابتلا فرد به بیماری است که شامل تغییر در بینش، دانش و نگرش و رفتارهای مرتبط با مصرف مواد به‌منظور کاهش احتمال سوءمصرف است؛ اما تدوین و تنظیم

(۲۰۰۴)؛ پینهیرو^۱ و همکاران (۲۰۰۶)؛ ساسمن^۲ و همکاران (۲۰۰۹) نیز تأیید کننده همین امر است.

در تحقیق که بوتترف^۳ و همکاران (۲۰۰۴) در بین نوجوانان و جوانان ۱۰ تا ۱۸ ساله در آمریکا انجام دادند و ۵۵۶ نفر به روش مصاحبه مورد بررسی قرار گرفتند به این نتیجه دست یافتند که اعتیاد در نوجوانان و جوانان بیشتر تحت تأثیر خانواده‌هایی به وجود می‌آید که افراد آن خانواده سابقه اعتیاد داشته باشند و اعتیاد یکی از اعضا مخصوصاً پدر یا مادر نقش تعیین کننده‌ای در معتاد شدن جوانان و نوجوانان دارد.

دابکین و همکاران (۱۹۹۵)؛ اسپیرس نومیستر و فینچ (۲۰۰۶) دریافتند سبک‌های والدینی (اقتداری، استبدادی و بی‌اعتنا) با مصرف مواد در نوجوانان دختر و پسر رابطه دارند.

در خصوص پدیده اعتیاد، جدای از پژوهش‌های تجربی ذکر شده، بیشتر مطالعات به صورت کمی هستند و پژوهش‌های کمی، روش‌های غیرقابل انعطاف و محدودند و در مقابل، پژوهش‌های کیفی، انعطاف‌پذیری بیشتری دارند و می‌توانند تجربه‌های معتادان را به‌صورت دقیق منعکس کنند. همان‌طور که مشاهده شد، اکثر مطالعات صورت گرفته در زمینه اعتیاد، با دیدگاه کمی و اثباتی انجام شده است و با پیش‌فرض‌های حاکم بر پارادایم اثباتی، در پی اثبات یا رد فرضیاتی هستند که از دل نظریات پوزیتیویستی استخراج شده است. با این حال، مطالعات اندک و البته مفیدی هم با روش‌های کیفی پدیدارشناختی و نظریه زمینه‌ای انجام شده است که به اعتیاد به مواد سنتی پرداخته است که نتایج شایان توجه ای همراه داشته است. تحقیقات انجام شده نشان می‌دهد که اعتیاد منشأ فساد و آسیب‌های اجتماعی از قبیل اختلافات خانوادگی، طلاق، خودکشی، قتل، سرقت، فرار از منزل و بیماری‌های جسمی و روانی، افسردگی و غیره است.

³ - Bottorff

¹ - Pinnheiro

² - Sussman

جهان اجتماعی سوژه‌ها کمک می‌کند. انسان به مثابه موجودی دارای قدرت خلاقیت، پویا و معنا ساز تعریف می‌شود که دائماً در حال ساخت و ساز و معنادار کردن زندگی اجتماعی و واقعیت‌های روزمره است (محمدپور، ۱۳۹۲: ۴۸-۵۱).

با توجه به اینکه اعتیاد پژوهی، حوزه‌ای میان‌رشته‌ای است؛ و در مقاله حاضر در پی تحلیل عوامل مرتبط با تعاملات ناکارآمد هستیم در اینجا به ارائه و تبیین مختصر نظریات مرتبط با موضوع خواهیم پرداخت. در یک دسته‌بندی کلی، سه نوع نظریه در تبیین جرم‌شناسی می‌توان برشمرد. نظریات زیست‌شناختی، نظریات روان‌شناختی و نظریات جامعه‌شناختی.

چشم‌انداز روان‌شناختی عمدتاً بر اساس ایده‌های پیشگامانه‌ی زیگموند فروید استوار است. فروید فکر می‌کرد که رفتار، از جمله رفتار خشونت‌آمیز، محصولی از نیروهای ناخودآگاه است که در ذهن فرد عمل می‌کند. فروید همچنین احساس کرد که تجربیات دوران کودکی تأثیر عمیقی بر نوجوانان و رفتارهای بزرگسال داشته است. به عنوان مثال، فروید معتقد بود که درگیری‌هایی که در مراحل مختلف روان‌شناختی توسعه رخ می‌دهد ممکن است بر توانایی فرد در کار به عنوان یک بزرگسال تأثیر بگذارد (بارتول، ۲۰۰۲).

آنتونی گیدنز در زمینه‌ی تبیین‌های ژنتیکی و زیستی معتقد است: احتمال دارد که برخی عوامل زیستی تأثیری جزئی بر بعضی از انواع جرم داشته باشد. برای مثال، بعضی افراد ممکن است ساختمان ژنتیکی‌ای داشته باشند که آنها را در جهت تحریک‌پذیری و پرخاشگری متمایل سازد این امر می‌تواند در بعضی از زمینه‌ها و در جرائم حمله به دیگران منعکس شود، با این حال، هیچ‌گونه مدرک قطعی دال بر اینکه ویژگی‌های شخصیت به این طریق به ارث می‌رسد وجود ندارد و اگر هم چنین بود، ارتباط آنها با انحرافات حداکثر، ارتباط ناچیز بود

برنامه‌های پیشگیرانه از سوءمصرف مواد مخدر با هدف کاهش احتمال سوءمصرف و کاهش تقاضا؛ یعنی ایجاد نوعی مصونیت ذهنی، روانی و ایمن‌سازی افراد در برابر مواد مخدر، مستلزم شناخت دقیق منطقه و بررسی همه‌گیرشناسی است تا به این وسیله عوامل مؤثر بر سوءمصرف مواد آشکار شود تا روند پیشگیری و پیگیری به صورت هدفمند طرح‌ریزی گردد. محیط موردنظر در این مطالعه نیز شهر سمنان به‌عنوان مرکز یکی از استان‌های درگیر با مسئله اعتیاد به مواد مخدر صنعتی است که نتایج حاصل از تحقیق در این محیط تا حد زیادی قابلیت تعمیم عام به سطح کشور را نیز داراست. از این‌رو در این مقاله در پی دستیابی به پاسخ به این سؤال خواهیم بود که مهم‌ترین عوامل و شرایط مرتبط با گرایش به مواد مخدر صنعتی در شهر سمنان شامل چه مواردی هستند؟

۳ زمینه نظری

غالباً در تحقیقات کیفی، از چارچوب نظری به شیوه‌ای که در پژوهش‌های پوزیتویستی و کمی مرسوم است، استفاده نمی‌شود چراکه در واقع، مطالعه کیفی به جای اینکه در پی نظریه آزمایی باشد؛ به نظریه منتهی می‌شود. با وجود این، محقق نمی‌تواند بدون پیش‌زمینه نظری درباره موضوع مطالعه، مستقیماً به تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده بپردازد؛ بنابراین، به منظور نیل به حساسیت نظری، به بررسی تئوری‌های مرتبط خواهیم پرداخت؛ اما خود را در چهارچوب نظریه‌های موجود محدود نمی‌کنیم و طبق اصطلاح سی رایت میلز، صرفاً به‌عنوان بینش نظری به آنها نگاه می‌کنیم (فراستخواه، ۱۳۹۵: ۱۲۵-۱۲۷).

در رویکرد تفسیری فرض بر این است که محقق و سوژه تحقیق در ارتباط متقابل باهم هستند؛ دانش تولید شده در فرایند تعامل مورد ارزیابی و بازاندیشی قرار گرفته و به توضیح، تشریح و فهم

¹. Bartol

ارزش‌های مربوط به هدف‌هایی معین تاکید شود اما در عین حال توجه چندانی به ابزارهای نهادی شده برای رسیدن به آن هدف‌ها اشاره نشود. در این صورت افراد ناگزیر هستند که اهداف خود را از طرق غیر قانونی دنبال کنند (مرتون^۳، ۱۹۴۹: ۱۳۰).

نظریه پیوند افتراقی ادوین اچ ساترلند، از اعضای مکتب شیکاگو، جرم را به چیزی که آن را تفاوت در ارتباطات نام‌گذاری کرده است، مرتبط می‌داند؛ یعنی در جامعه‌ای، با خرده‌فرهنگ‌های گوناگون و متعدد، برخی فضاهای اجتماعی زمینه‌ساز فعالیت‌های غیرقانونی هستند، در صورتی‌که محیط‌های دیگر، متفاوت هستند و این‌گونه نیستند که افراد را به سوی جرم سوق دهند. طبق این دیدگاه، افراد در مسیر ارتباط با دیگرانی که دارای تفکرات تبهکارانه هستند، بزهکار یا تبهکار می‌شوند. به نظر ساترلند، اکثر رفتارهایی که جامعه تحت عنوان رفتار بزهکارانه می‌شناسد، درون گروه‌های نخستین به‌ویژه گروه همسالان فراگرفته می‌شود (معظمی، ۱۳۸۸: ۷۷).

ساترلند در نظریه تکثر تعاملات یا فراوانی معاشرت اذعان دارد که انحرافات اجتماعی از طریق انتقال فرهنگی در گروه‌های اجتماعی و بسترهای اجتماعی دارای فساد و جرم، فراگرفته می‌شود و به وقوع می‌پیوندد. بحث ارتباط با گروه‌های بزهکار از این نظر مطرح می‌شود که معمولاً آنها در محله‌های آسیب‌زا و محروم از نظر اقتصادی زندگی می‌کنند که فاقد امکانات لازم برای یک محله شهری است، از این‌رو، افراد به دلیل ارتباط بیشتر با گروه‌های مجرمانه، این رفتارها را یاد می‌گیرند و درواقع جرم، یک فرایند اکتسابی و آموختنی است (قربانی و فیض آبادی، ۱۳۹۲: ۱۱۲).

نظریه «گروه همسالان» تنها متغیر برجسته دخیل در سوءمصرف مواد در نوجوانان را تأثیر همسالانی می‌داند که فرد نوجوان آنها را برای ارتباط با خود انتخاب می‌کند. بر این مبنا، مصرف مواد در تمامی موارد به همسالان مرتبط است و سایر عوامل

(گیدنز، ۱۳۸۹: ۱۳۸). طبق این دیدگاه، اعتیاد اختلالی است که از طریق اختلال در فرایندهای شیمیایی یا عصب‌شناختی حاصل می‌شود و علت آن در ساختار بیولوژیکی یا ژنتیکی فرد قرار دارد (رسول^۱، ۲۰۰۹: ۳۵).

در مقابل دیدگاه‌های روان‌شناختی که به ویژگی‌های فردی در گرایش افراد به سمت جرم تأکید می‌کنند و دیدگاه‌های زیست‌شناختی که به عوامل ژنتیکی فرد در جرم‌شناسی تأکید دارند، دیدگاه‌های جامعه‌شناختی، ساختارگرا هستند و رفتار افراد را متأثر از ساختارهایی می‌دانند که جنبه عینی و جبرگرایانه دارند و افراد در این ساختارها منفعل هستند و چندان اختیاری برای فراتر رفتن از چارچوب‌هایی که آنها را احاطه کرده است ندارند. در ادامه، به برخی از رویکردهای جامعه‌شناختی در تبیین انحرافات اجتماعی و جرم اشاره می‌شود.

نظریه ساختارگرایی یکی از این نظریه‌ها رایج در تبیین انحرافات اجتماعی است. تئوری‌های ساختار اجتماعی، تئوری‌های عدم تعادل روان، خصایص زیستی، عدم حساسیت به کنترل اجتماعی، انتخاب عقلانی یا خصایص شخصی را به چالش می‌کشند. آنها بحث می‌کنند که مردمی که در محیط‌های اجتماعی مشابه زندگی می‌کنند تمایل دارند که مشابه رفتار کنند (سیگل^۲، ۲۰۱۲: ۱۸۷).

نظریه مرتن، یکی از نظریات رایج در تبیین جرم‌شناسی است که به رابطه بین اهداف و وسایل دستیابی به اهداف در گرایش افراد به سمت جرم می‌پردازد. از نظر بسیاری از جامعه‌شناسان انحراف، نتیجه نارسایی‌های موجود در فرهنگ و ساختار اجتماعی یک جامعه است. هر جامعه‌ای نه تنها هدف‌های فرهنگی تجویز شده‌ای دارد، بلکه وسایل اجتماع پذیرفته شده‌ای را نیز برای دستیابی به این هدف‌ها در اختیار دارد. هرگاه این وسایل در دسترس فرد قرار نگیرد، احتمالاً آن شخص به رفتار انحراف آمیز دست می‌زند. گاهی ممکن است به

۳. Merton

۱. Rasool

۲. Ciegel

جمله مصرف مواد مخدر در غالب افراد وجود دارد، اما تحت تأثیر پیوندهای فرد با جامعه، خانواده، مدرسه و مذهب این گرایش‌ها کنترل می‌شوند. نوجوانان و جوانانی که پیوندشان با آداب و رسوم اجتماعی ضعیف است و فشار بالایی در پیروی از معیارهای متداول احساس نمی‌کنند، بیشتر در معرض اعتیاد قرار دارند. ایوت در تبیین علل سست شدن تعهد فرد به جامعه و تعلق شکننده به الگوهای نقش نظریه کنترل اجتماعی، اظهار می‌دارد: «وقتی امیدها و اهداف تحصیلی و شغلی نوجوانان به دلیل شرایط نامساعد و تفاوت فاحش میان آرزوی نوجوانان و برداشت او از فراهم بودن شرایط لازم برای دستیابی به آنها عقیم گردد، نسبت به اجتماع و ارزش‌های آن تعهدش را از دست می‌دهد و به‌سوی همسالان آلوده روی می‌آورد. همچنین ناکامی نوجوان در برقراری ارتباط صمیمانه با والدین خود و فشار خانوادگی باعث سستی پیوند وی با خانواده و الحاق با همسالانی می‌شود که معمولاً مشوق مصرف مواد مخدر هستند» (طارمیان، ۱۳۷۸). این نظریات به‌خوبی سستی پیوندهای فرد با جامعه یا ضعف سرمایه اجتماعی افراد را عامل مهمی در گرایش فرد به سمت بزهکاری بیان می‌کند. افراد در نتیجه سست شدن کنترل اجتماعی که از طریق خانواده، مدرسه و نهادهای مرتبط دیگر اجتماعی اعمال می‌شود و یا دسترسی به بسترهای مناسب برای مصرف مواد، وجود گروه‌های همسالان یا دوستی‌های آسیب‌زا و مواردی از این‌دست، اعتیاد را به‌عنوان یک انحراف فراگیر اجتماعی که زمینه‌ساز بسیاری از آسیب‌های اجتماعی دیگر است (مثل طلاق، سرقت، قتل و ...) تجربه می‌کنند. به‌این‌ترتیب می‌تواند با بهره‌گیری از نظریه‌های مورد اشاره در بالا که عموماً یکسری از شرایط ساختاری، زیستی و روان‌شناختی را در وقوع انحرافات و آسیب‌های اجتماعی مؤثر می‌دانند، تحلیلی دقیق‌تر از داده‌های خام مصاحبه به دست آورد.

در ارتباط با این متغیر اصلی تأثیر خود را بر جای می‌گذارد. بر اساس مطالعات انجام شده، مشخص شده است که تشویق همسالان به مصرف مواد بیشترین رابطه مثبت و در مقابل، بازدارندگی همسالان، بالاترین رابطه منفی را با مصرف مواد دارند. (ایتینگ^۱، ۱۹۸۶ به نقل از خواجه: ۱۳۹۱).

نظریه فرصت‌های افتراقی کلوارد و اوهلین مدعی است که برخلاف آنچه غالباً تصور می‌شود، امکان اجرای همه نقشه‌های بزهکارانه به‌آسانی برای همه فراهم نیست. تنها در مناطقی که جرائم ریشه‌دار است و بزهکاری یک امر نهادی شده است، بستر مناسب برای یادگیری نقش بزهکارانه برای افراد فراهم است. در این مناطق، جوانان در رده‌های سنی مختلف به اعمال بزهکارانه مشغول هستند، این شرایط، زمینه آموزش و کسب مهارت‌ها و انتقال ارزش‌های بزهکارانه را در اختیار نوجوانان و جوانان قرار می‌دهد (سخاوت، ۱۳۸۰: ۶۰). کلوارد و اوهلین ادعا می‌کنند که فرض مرتن در مورد میزان کمتر فرصت‌های مشروع طبقات اجتماعی سطح پایین و محروم برای دستیابی به اهداف موردپذیرش اجتماعی قابل‌قبول است اما این فرض که این افراد در مواجهه با فقدان فرصت‌های مشروع، به شکل خودکار کج‌رفتاری را تجربه می‌کنند صحیح نیست چون بسیاری از افراد در طبقات فرودست حتی در طبقه خود فرصت محدودتری از بقیه دارند که از روش‌های نابهنجار به موفقیت دست یابند، درست است که برخی اعضای طبقه پایین برای ارتکاب کج رفتاری تحت فشارند اما به این معنا نیست که توانایی آن را داشته باشند یا لزوماً کج‌رفتاری کنند چون از فرصت‌های نامشروعی که برای کج‌رفتاری لازم است بهره‌ای نبرده‌اند. به نظر آنها فرصت‌های نامشروع از طریق عضویت در خرده فرهنگ‌های بزهکارانه به دست می‌آید (سروستانی، ۱۳۸۳: ۱۴).

نظریه تعلق اجتماعی، نظریه دیگری است که در این راستا مورد توجه قرار دارد. فرض اصلی این تئوری بر این محور است که رفتارهای انحرافی و از

1. oetting

۴ روش‌شناسی تحقیق

با توجه به ماهیت عمیق و پیچیده‌ی وابستگی به مواد مخدر، تحقیقات کیفی درباره‌ی درک و اکتشاف فرایند معتاد شدن و پیامدهای این رفتار می‌توانند سودمند باشند. مطالعات کیفی از طریق فهم عمیق‌تر رفتار افراد معتاد، چشم‌انداز جدیدی را مقابل پژوهشگران می‌گشاید. این پژوهش با رویکرد کیفی و با روش نظریه‌ی زمینه‌ای انجام شده است. گلیرز و اشتراوس معتقدند نظریه‌ی مبنایی یک روش استقرایی است که از دل داده‌های منظم میدانی حاصل از پژوهش اجتماعی، نظریه خلق می‌کند (گلیرز و همکاران^۱، ۱۹۶۸: ۱۲۷). در این روش، طی فرایندی رفت و برگشتی به تدریج از دل کدها، مفاهیم و از دل مفاهیم، مقوله‌ها و از دل مقوله‌ها، نظریه بیرون می‌آید (اشتراوس و کوربین^۲، ۱۹۹۸: ۷۶). نمونه‌گیری در این روش، هدفمند و معیار قضاوت در مورد زمان متوقف کردن نمونه، «اشباع نظری^۳» مقوله‌ها یا نظریه است. گلیرز و اشتراوس با واژه‌ی «کفایت نظری» به موقعیتی اشاره می‌کنند که در آن هیچ اطلاعات بیشتری یافت نمی‌شود که پژوهشگر به وسیله‌ی آن بتواند ویژگی‌های مقوله‌ی لازم را به دست آورد (دانائی فرد و امامی، ۱۳۸۶: ۳۴).

با توجه به پیچیدگی خاص اعتیاد، رویکردهای کیفی به دلیل انعطاف و عمق بیشتر در فرایند

تحقیق در رسیدن به نظریه، به نحو مؤثرتری می‌توانند تمام ابعاد پدیده را پوشش دهند. در روش نظریه زمینه‌ای، جمع‌آوری، تحلیل و نظریه‌ای که خلق می‌شود در ارتباط نزدیک با یکدیگر هستند و محقق در این شیوه ترجیح می‌دهد با حوزه خاصی از تحقیق شروع کند و اجازه می‌دهد از دل اطلاعات جمع‌آوری شده در نهایت نظریه خلق شود.

۴/۱ مشارکت‌کنندگان و نمونه‌گیری

تعداد مشارکت‌کنندگان در این مطالعه، ۱۷ مرد بودند که در کمپ‌های ترک اعتیاد شهر سمنان مورد مطالعه قرار گرفتند. نمونه‌گیری به صورت هدفمند و با پاسخگویی به سؤالات نیمه ساخت‌یافته و تا رسیدن به اشباع نظری انجام شد. برای انتخاب نمونه‌ها با رعایت نکات زیر صورت گرفته است: مذکر باشند (به علت شیوع بیشتر اعتیاد به مواد صنعتی در بین مردان)؛ نوجوانان و جوانان بین ۱۵ تا ۴۰ سال باشند؛ ساکن شهرستان سمنان باشند؛ به نوعی پدیده اعتیاد به مواد صنعتی را به مدت بیش از یک سال تجربه کرده باشند. تنوع و گوناگونی در انتخاب افراد رعایت گردد به گونه‌ای که تمام ابعاد پدیده پوشش داده شود. نمونه‌گیری نیز در این تحقیق، به صورت نمونه‌گیری هدفمند است که تا مرحله رسیدن به اشباع نظری ادامه پیدا می‌کند. جدول زیر گو یای ویژگی‌های جمعیتی شناختی مشارکت‌کنندگان است.

³ . Theoretical saturation

¹ . Glaser

² . Strauss & Corbin

جدول ۱ ویژگی‌های جمعیت شناختی مصاحبه‌شوندگان

ردیف	اسامی مشارکت‌کنندگان	سن	تحصیلات	شغل	وضعیت تأهل
۱	علی	۱۸	پنجم ابتدایی	کارگر	مجرد
۲	رضا	۱۹	سیکل	شاگرد مکانیک	مجرد
۳	حسن	۳۶	دیپلم ردی	کارگر	متأهل
۴	احمد	۲۲	سیکل	کچ کار	مجرد
۵	علی	۲۸	دوم راهنمایی	آزاد	متأهل
۶	حسین	۳۹	بی سواد	بیکار	متأهل
۷	دانیال	۲۰	سال دوم دانشگاه	بنا	مجرد
۸	رستم	۱۸	بی سواد	کارگر ساختمان	نامزد
۹	مرتضی	۳۰	دیپلم	شاگرد نجاری	مجرد
۱۰	رضا	۲۵	سیکل	تاسیسات ساختمان	مجرد
۱۱	محمد تقی	۳۲	لیسانس	حسابدار	متأهل
۱۲	کاظم	۲۹	پنجم ابتدایی	نقاش ساختمان	مجرد
۱۳	سید تقی	۳۳	دیپلم	بیکار	متأهل
۱۴	ناصر	۴۶	دیپلم	کارگر باغبانی	متأهل
۱۵	عباس	۳۹	سیکل	سرایدار	طلاق
۱۶	علیرضا	۴۳	اول راهنمایی	کاشی کار	طلاق
۱۷	ولی الله	۳۱	دوم دبیرستان	لوله کش ساختمان	متأهل

این دو رویکرد است که رویکرد کیفی نظریه سازی و رویکرد کمی نظریه آزمایی است. از این رو، برای جمع آوری داده‌ها با استفاده از تکنیک مصاحبه ی عمیق، با ۲۰ نفر از افرادی که معیارهای فوق را داشتند، مصاحبه‌ی عمیق انجام شد. مصاحبه‌ها با جلب رضایت از افراد و با بیان اهداف و ماهیت پژوهش و جلب اعتماد افراد نمونه انجام شد و در حین مصاحبه از یادداشت برداری و در صورت رضایت از ضبط صدای آنها استفاده شد. مدت زمان هر مصاحبه بین ۴۵ تا ۶۰ دقیقه ادامه داشت. با شروع مصاحبه، مفاهیم و مقولات استخراج و پس از ۲۰ مصاحبه اشباع نظری حاصل شد، لکن برخی از مصاحبه‌ها ارزش پژوهشی نداشتند و درنهایت اطلاعات ۱۷ نفر تحلیل و واکاوی شد؛ بنابراین، روش اصلی جمع آوری اطلاعات در این مطالعه، روش

همان‌گونه که در جدول بالا مشاهده می‌شود، بین ۱۷ نفر از مصاحبه‌شوندگان ۷ نفر متأهل، ۲ نفر طلاق گرفته و ۸ نفر مجرد بوده‌اند، در بحث تحصیلات ۷ نفر زیر دیپلم، ۷ نفر دیپلم و ۳ نفر دارای مدرک تحصیلات دانشگاهی بوده‌اند. همچنین از بین ۱۷ نفر مشارکت‌کننده در تحقیق، ۴ نفر در رده سنی تا ۲۰ سال، ۴ نفر بین ۲۱ تا ۳۰ سال، ۷ نفر ۳۱ تا ۴۰ سال و ۲ نفر نیز ۴۰ سال به بالا داشته‌اند.

۴٫۲ فنون گردآوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات

در پژوهش‌های کیفی، متفاوت از رویکردهای کمی، روش‌های آماری برای تجزیه و تحلیل داده‌ها به کار نمی‌رود و فرضیه‌ای از پیش برای آزمون نداریم. دلیل آن هم به وجود دو پارادایم و قالب فکری متفاوت در

موضوع؛ «قابلیت اطمینان» با ضبط مصاحبه؛ و «تأیید پذیری» از مسیر تبادل نظر با هم‌تایان مورد تأیید و تضمین قرار گرفت. علاوه بر این از آنجا که در پژوهش‌های کیفی اتکاپذیری به جای پایایی مطرح است؛ در پژوهش حاضر نیز تلاش شد تا در مصاحبه‌های ابتدایی از یک مشاهده‌گر آموزش دیده دیگر استفاده شود تا نکته ناگفته‌ای مغفول نماند و یکپارچگی داده‌های گردآوری شده افزایش یابد. علاوه بر این با ضبط تمامی مصاحبه‌ها، دقت در حالات چهره، احساس، لحن بیان و... مشاهدات مستقیم و غیر مستقیم یادداشت گردید تا با رعایت تمامی این موارد اتکاپذیری داده‌ها تقویت و پوشش یابد. تحلیل داده‌ها با شیوه‌ی تحلیل کدگذاری انجام شده است. اشتراوس و کوربین کدگذاری را اینگونه تعریف می‌کنند: «فرایندهای تحلیلی که به وسیله آن، اطلاعات جمع‌آوری شده، تفکیک، مفهوم‌پردازی و ادغام می‌شوند تا نظریه را شکل دهند» (اشتراوس و کوربین، ۱۹۹۸: ۷۳). در کدگذاری انتخابی، ساخت پایه‌های نظریه زمینه‌ای بر اساس ارتباط مقولات متعدد با مقوله اصلی و مرکزی حاصل گردید و قابلیت اعتماد یافته‌های تحقیق به وسیله مشارکت و مشاهده مداوم در میدان تحقیق، تأیید مشارکت‌کنندگان و پیش‌دوری‌های محققان تأیید شد (پاتن^۱، ۲۰۰۲: ۱۶۲). همچنین، برای کسب اطمینان از صحت داده‌ها، از سه شیوه اصلی ممیزی، بررسی توسط اعضا و مقایسه‌های تحلیلی در فرایند تحقیق استفاده شده است. در روش ممیزی دو محقق بر مراحل انجام کار نظارت داشتند. در روش بررسی توسط از چند معتاد دارای سابقه بالا و دارای تسلط بیشتر خواسته شد تا مضامین و مقوله‌ها را ارزیابی و درباره آن‌ها نظر بدهند (کرسول، ۱۹۹۴).

۵ یافته‌ها

خانواده یک نظام طبیعی و اجتماعی است که افراد خواسته یا ناخواسته به آن وابسته‌اند و اولین قانونی است که فرد در آن احساس امنیت می‌کند و مورد

مصاحبه عمیق بوده است که با روش نظریه زمینه‌ای تناسب دارد.

ابزار تحلیلی استفاده شده در فرایند کدگذاری و تحلیل داده‌ها «پارادایم» است که شامل شرایط، کنش/کنش متقابل و پیامدهاست. شرایط می‌تواند از زمان، مکان، فرهنگ، قواعد، عقاید، اقتصاد، قدرت و جهان اجتماعی و سازمان‌ها نشأت گیرد که سه حالت علی، مداخله‌گر و زمینه‌ای به خود می‌گیرد. در تحلیل داده‌ها به سبک نظریه‌ی مبنایی هدف این بود که از داده‌های جمع‌آوری شده یعنی از استقرایی‌ترین شواهد موجود به سمت مفاهیم، قضایا و مقولات انتزاعی‌تر حرکت شود. در واقع، پس از آشکار شدن مفاهیم و مقوله‌های اولیه، با استفاده از رویکرد راه‌مای عمومی مصاحبه، مقوله و مفاهیم در فرایند مصاحبه پیگیری شدند. با این مفاهیم و مقولات مستخرج در واقع خطوط کلی مصاحبه‌ها شکل گرفتند و سپس با طراحی برخی از سوالات باز این فرایند را تا رسیدن به اشباع نظری ادامه دادیم. ساختار اصلی تحلیل اطلاعات نیز در روش نظریه‌ی زمینه‌ای بر اساس سه شیوه اصلی کدگذاری یعنی کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی است (اشتراوس و کوربین، ۱۹۹۸). پس از اتمام این سه مرحله، مسأله اصلی و محوری در یکپارچگی، رسیدن به مقوله محوری است که از آن به عنوان مقوله اصلی نام می‌برند.

محور سوالات مطروحه پیرامون وضعیت فردی، خانوادگی و فرآیند آشنایی با مواد مخدر و سیر اتفاقات و عواملی که منجر به این مسأله گردیده می‌باشد که ضمن مشاهده عینی موارد اعلامی با نام‌برندگان وارد گفتگو و مصاحبه عمیق شده و محورهای اصلی سوالات مطرح می‌گردید.

۴،۳ قابلیت اعتماد

در راستای صحت و قابلیت اعتماد پژوهش با رعایت چهار معیار «اعتبار پذیری»، از طریق تماس طولانی و صمیمانه؛ «انتقال پذیری» با تبیین و تشریح

¹. Patton

بر ذهنیت شناختی و الگو پذیری فرد و همچنین کنش متقابل او موثر بوده و این امر در یک فرایند و پیوستار زمانی به لحاظ کارکردی مهم و به قول ترنر در «اجتماعات گرایش‌ها» که کنش و سازمان انسانی را در آینده تنظیم می‌کند (ترنر، ۱۳۸۴: ۵۲۳) واجد اثرگذاری مهمی است.

بهنجارسازی و تابو شکنی از مصرف مواد؛ مشکلات و اختلافات خانوادگی و زیست محیطی، انفعال خانواده و ضعف در نظارت؛ عدم ایفای نقش حمایتی جامعه، ابهام در اهداف و چشم اندازهای آینده فرد، جاذبه های مصرف و چالش های فردی و شخصیتی، مهم‌ترین مقولاتی بود که از بین مفاهیم و عبارات کدگذاری شده استخراج گردید در ادامه به تشریح این مقوله ها خواهیم پرداخت. تجزیه و تحلیل بر اساس روش استراوس و کوربین شامل کدگذاری باز، محوری و هسته ای یا انتخابی انجام گرفت که در جداول پیش رو، به تفصیل ارائه شده است.

الف: بهنجارسازی و تابوشکنی از مصرف مواد

پذیرش و حمایت قرار می‌گیرد. چنانکه ساخت و فضای خانواده، نقش مهمی در عملکرد و رفتار فرد ایفا می‌کند. نقش خانواده از آن جهت حائز اهمیت است که خانواده اولین منبع اجتماعی شدن محسوب می‌شود. در فرهنگ و خانواده ایرانی، فرزند از اهمیت بسیاری برخوردار است، رسیدگی، مراقبت و پرورش فرزندان، خود یکی از وظایف و مسئولیت های سنگین زندگی بشمار می‌رود. بی شک نقش خانواده و اثرگذاری آن به عنوان یکی از نهادهای نخستین جامعه پذیری فرد، می‌تواند تأثیرات ژرف و عمیقی در هستی و مناسبات او در آینده برجای بگذارد، چنانکه شناخت همین شیوه‌های زیست و تربیت درون خانوادگی نیز می‌تواند در درک و فهم الگوهای رفتاری و ارتباطی یک فرد بسیار مهم باشد.

با دقت نظر و غور در تحلیل مصاحبه های صورت گرفته با مشارکت کنندگان، الگوهای تجربه زیست و پرورش خانوادگی به عنوان یکی از مقوله های عمده از جریان کدگذاری و تحلیل مصاحبه های مشارکت کنندگان استخراج گردید. از تحلیل مصاحبه های مشارکت کنندگان، فهم می‌گردد که الگوهای کنش متقابل والدین و اعضا خانواده بسیار

جدول ۲ مفاهیم به دست آمده از مقوله بهنجارسازی و تابو شکنی از مصرف مواد

مقوله	مفاهیم
مشاهده مصرف از سوی اقوام در سنین پایین و ترغیب حس کنجکاو	مفاهیم
تعاملات خانوادگی آسیب زا و دورهمی های نامتعارف	مفاهیم
دسترسی آسان به مواد در محیط های عمومی (محل، محیط شغلی، مدرسه، دانشگاه، خدمت سربازی)	مفاهیم
شیوع فزاینده قاچاق مواد در بستر ارتباطی	مفاهیم
محیط جغرافیایی کوچک و شناخت کامل ساقی های محل	مفاهیم
پذیرش اجتماعی معتاد در محافل عمومی	مفاهیم
آسان گرفتن مصرف مواد توسط والدین	مفاهیم

تأثیر تعیین کننده‌ای در آینده آنان دارد؛ چه از نظر موفقیت های تحصیلی و اجتماعی و چه از نظر پیامدهای مربوط به سلامت آنان؛ چه سلامت

نحوه پرورش فرزندان بر آینده آنان در حوزه سلامت، موفقیت و رضامندی آنان بسیار تأثیر دارد؛ به عبارت دیگر، نحوه برخورد و مراقبت والدین از فرزندان خود،

«تقریباً همه. دوتا دایی دارم هر دو تریاکی هستند. یک عمو دارم اونم تریاک میکشه نه اندازه اونا. خیلی کم. عمه من هم تریاکی بود که فوت کرده. تریاک میخورد چون با کشیدن نشئه نمیشد. خاله ها که خب معتاد نیستند. چهارتا تا داماد داریم که دوتا تریاکی هستند.»

روند اثرگذاری اعتیاد و مصرف مواد مخدر از سوی بستگان حتی پس از تأهل فرد و ایجاد رابطه سببی نیز به واسطه نقش کنترلی خانواده همسر می‌تواند بسیار مهم و قابل توجه باشد با این حال برخی مصاحبه‌شوندگان متأهل به سابقه مصرف توسط بستگان همسر و حتی همراهی با آنان نیز اشاره داشته‌اند در این باره مصاحبه‌شونده شماره ۱۴ بیان داشته:

«متاهل که شدم توی خانواده همسر زیاد بودن. اونا اکثراً مصرف می‌کردن و اتفاقاً بیشتر مصرف من هم از همونجا شروع شد.» و یا در این ارتباط به گفته‌های مصاحبه‌شونده شماره ۱۳ می‌توان اشاره نمود:
«از دومادهای ما توی نظام کار می‌کرد و مواد مصرف می‌کرد تریاک می‌زد و به خاطر همین قضیه اخراجش کردن. بعد گرایش به شیشه آورد.»

به هر روی، والدین معتاد اغلب فرزندان معتاد خواهند داشت؛ زیرا اول اینکه الگوی نامناسبی برای فرزند ان خود هستند؛ دوم این که فرصت مناسب و حوصله کافی جهت تربیت فرزند خود را ندارند؛ و دلیل سوم آن است که حوادث ناخواسته وابسته به زندگی معتادان از قبیل فقر و انحرافات خانوادگی و عدم مقبولیت اجتماعی از دیگر عوامل مؤثر در عدم تکامل شخصیت فرزندان آنها خواهد بود. (فرید کیان، ۱۳۸۹: ۱۹۳) در واقع اعتیاد والدین و بستگان از یک سو کنترل و تسلط والدین را بر فرزندان کاهش می‌دهد و از سوی دیگر، عامل انتقال این عادت به فرزندان می‌شود.

جسمی و چه سلامت روانی. با توجه به اینکه در جوامع امروزین اجتماعی شدن بیش از همه در یک زمینه کوچک خانوادگی رخ می‌دهد، بیشتر کودکان نخستین سالهای زندگی خود را در درون یک واحد خانوادگی سپری می‌کنند. نقش مناسبات و سازمان خانوادگی در الگو سازی و الگوپذیری فرد در آینده بسیار مهم و اثرگذار می‌باشد. از این رو دریافت پیام‌های نادرست از والدین بخصوص پیام‌های رفتاری می‌تواند به شدت آسیب‌زا باشد (خواجه، ۱۳۹۱: ۵۳). در مصاحبه‌های صورت پذیرفته غالب مصاحبه‌شوندگان یکی از والدین را مصرف‌کننده مواد مخدر عنوان کردند علاوه بر این وجود سابقه اعتیاد و یا مصرف مواد مخدر در بین سایر اقوام و بستگان نیز به عنوان امری متداول و مرسوم بیان می‌شد. در رابطه با سابقه اعتیاد و مصرف مواد مخدر توسط والدین به نمونه مصاحبه‌های زیر می‌توان اشاره نمود:

«شروع کردن اعتیاد بگم از آنجایی بود که پدرم مصرف اعتیاد داشت توی خونه» (شماره ۴)

«البته پدرم تریاک می‌کشید چند سال یعنی بیش از ۲۰ سال که تریاک میکشه.» (شماره ۱۳)

«پدرم آره تریاک مصرف می‌کنه. چند سال مصرف کننده است؟ خیلی سال بیش از بیست و پنج سال هست که مصرف می‌کنه» (شماره ۱۶)
علاوه بر والدین که البته عمدتاً شامل پدر خانواده می‌شد، مصاحبه‌شوندگان به عادی بودن مصرف مواد مخدر در بین بستگان نیز اشاره داشته‌اند مصاحبه‌شونده شماره ۱۵ بیان می‌دارد:

«توی اقوام پدری عموی من تریاک مصرف می‌کرد و من از بچگی خوب می‌رفتیم خونه ایشون می‌دیدم با گردسوز دود می‌گرفت و روشن بود همیشه. پیک‌نیک یا گردسوز همیشه کنارش بود.» و یا مصاحبه‌شونده شماره ۱۷ در پاسخ به اینکه آیا در بین اقوام و بستگان شما کسی اعتیاد دارد؟ اظهار می‌دارد:

ب: مشکلات و اختلافات خانوادگی و زیست‌محیطی

جدول ۳ مفاهیم به دست آمده از مقوله مشکلات و اختلافات خانوادگی و زیست محیطی

مفهوم	مقوله
فقدان فیزیکی یا عاطفی یکی از والدین	اختلافات و مشکلات خانوادگی و زیست‌محیطی
عدم درک متقابل افراد در محیط خانواده	
وجود فرد یا افراد معتاد در محیط خانواده	
برآورده نشدن نیازهای روحی و جسمی فرد در خانواده	
فشار عاطفی ناشی از طلاق والدین	
فقر و مشکلات اقتصادی حاصل از بیکاری	
کوبری بودن منطقه	
کمبود امکانات تفریحی و ورزشی	
اقتصاد سنتی و عدم پاسخگویی به نیازهای رفاهی افراد	
عدم برخورد جدی با قاچاق	

اختلافات اشاره شده است به عنوان مثال عبارات زیر را می‌توان بیان نمود:

من با پدرم اصلاً رابطه خوبی ندارم. سالی یکبار حتی زنگ هم نمی‌زنم. اگه زنگ هم بزنه جوابش رو نمیدم. رد می‌کنم یا می‌پیچونمش. ولی با خواهر بزرگم رابطه خوبی دارم. (شماره ۱۰)

«پدرم. خسته شده بود. ما هم خسته شده بودیم. ما ۴ تا بچه بودیم دوتا دختر دوتا پسر. همیشه نوبت خونه جنگ اعصاب بود. از اون موقعی که دست چپ و راستمون رو فهمیده بودیم. بزن برو نیا نکن عروسی خاله رو که نرو. عروسی دایی رو که نرو فلان جا که نرو». (۱)

تنش‌هایی که توی خونه بود باعث اختلاف میشد. مادرم یکم مادی‌گرا بود و همه چیز دوست داشت زیر نظر خودش باشه. این بچه‌ها رو تحت تأثیر قرار میداد. توی خونه‌ی ما یادم میاد عیدها همیشه دعوا بود. (۶)

یکی از دیگر مقولات حاصل، پیرامون الگوی تعاملات ناکارآمد خانوادگی، تعارض و اختلافات والدین در بستر خانواده می‌باشد. این امر بیش و پیش از آنکه نگاه و توجه ما را به اختلافات و کشمکش والدین معطوف کند، این کشمکش را از منظری مرتبط با فرزندان بررسی و حاوی معنای خاص خود می‌نماید. تعارض و اختلافات درون خانوادگی حاکی از شرایطی است که فرد به عنوان یک عنصر بیرونی و فاقد عاملیت به عنوان فردی نظاره‌گر و منفعل به تماشای چالش‌ها و اختلافات دیگر اعضای خانواده خویش پرداخته و متأثر از این امر به گونه‌ای احساسات خویش را بی‌آنکه بخواهد درگیر و مبتلا به هیجان، غم و ناراحتی می‌بیند. اختلافات درون خانوادگی که عمدتاً توسط والدین و در مواردی که فرد معتاد متأهل است بین همسران و دیگر اعضای مسلط خانواده پی‌ریزی و شکل می‌یابد را می‌توان به شکلی بنیانی‌ترین مواجهه مشارکت‌کنندگان با احساسات ناخوشایند، غم‌انگیز و تراژیک عنوان نمود. در مصاحبه‌های انجام شده به هر دو شکل از این

بیماری و یا از دست دادن یکی از اعضای خانواده به عنوان یک مشکل حاد خانوادگی نیز بطور جدی بر رفتارها و افکار فرد اثر گذاشته و وی را از شرایط عادی خارج مینماید. در این باره برخی از عبارات مصاحبه‌شوندگان را می‌توان ملاحظه نمود:

«بعد از اینکه مادرم سرطان گرفت حال خوبی نداشتم و چند سری از خونه فرار می‌کردم به خاطر مواد مخدر و حالم گرفته بود. مواد روزنه ای بود برای من که بیرون بیشتر بمونم.» (شماره ۳)

«مخصوصا بچه کوچیک من مریض بود همیشه ذهنم درگیر بود.» (۱۲)

«من خیلی از بقالی‌ها و عطاری‌ها رو می‌شناسم که انواع قرص‌های مخدر رو می‌فرشند و سودشون از همیناست. کسی هم کارشون نداره اصلا مجوز دارن انگار.» (۱۱)

در واقع درگیری، نزاع و اختلافات خانوادگی در محیط خانواده عامل سلب آرامش و آسایش اعضا است و لذا آنها ترجیح می‌دهند بیشتر وقت خود را در خارج از منزل سپری نمایند و یا به منظور کسب آرامش موقتی به مسکن کاذب مواد مخدر روی آورند.

عدم توانایی در برقراری ارتباط سالم با خانواده و بروز فاصله عاطفی بین پدر و مادر و فرزند عاملی تقویت کننده در بروز مشکلات تلقی می‌شود در این خصوص مصاحبه‌شونده شماره ۳ می‌گوید:

«یک کلمه پدرم می‌گفت چرا شب نیومدی من باز میزدم از خونه می‌رفتم بیرون. بین ما فاصله بود و از بچگی نمی‌تونستیم حرف بزنینم بنابراین نمی‌تونست بهم کمک کنه. هیچ صحبتی بین پدرم با من نمی‌شد.»

بروز اختلافات زناشویی در ارتباط با فرد معتاد متأهل نیز به وضوح در بین گفته‌ها قابل توجه بود در این ارتباط مصاحبه‌شونده شماره ۱۷ بیان می‌دارد:

«از زندگی راضی نبودم. دلیل اصلی اعتیاد منم شاید همین باشه. حس می‌کنم خودم خیلی از خانمم سر هستم. خیلی هم غر می‌زنه. اصلا دلم نمیکشه پام رو بزارم توی خونه. هرکاری هم می‌کردم باز طلبکار بود از آدم. الان که معتادم پولی نداشتم ولی قبلا که سالم بودم هرچی می‌خواست برایش می‌آوردم ولی باز غر زدنش سر جاش بود.»

پ: انفعال خانواده و ضعف در نظارت

جدول ۴ مفاهیم به دست آمده از مقوله انفعال خانواده و ضعف در نظارت

مفاهیم	مقوله
پذیرش نقش درمانی مصرف	انفعال خانواده و ضعف در نظارت
رواج مصرف در محیط زیستی فرد	
سنت مرسوم پذیرایی از مهمان با مواد	
بی توجهی به پیامدهای مصرف مواد	
فشار کاری زیاد والدین	
عدم اقدام جدی در مقابله با فرد مصرف کننده	
بی تفاوتی یا همراهی همسر در مصرف مواد مخدر	
طرده فرد مصرف کننده از خانواده	

مقاله

مفاهیم

انکار و عدم پذیرش اعتیاد توسط فرد
ضعف در حمایت‌های خانوادگی پس از ترک

می‌گوید: «آره ولی خودشون رو می‌زدند به اون راه مثلا ما نمی‌دونیم چه خبره. کار انجام نمی‌دادند.» مصاحبه‌شونده شماره ۹ به موضوعی مهم اشاره کرده و در خصوص واکنش مادر خانواده به مصرف وی می‌گوید: «آخری‌ها مادرم گفت بیا تو خونه بکش نرو بیرون. بیا توی همون اتاق خودت بشین بکش بیرون نرو. میری ساعت ۶ بعد از ظهر بیرون و ساعت دو شب و چهار صبح برمیگرددی خونه این چه کاریه؟!»

انفعال و عدم کنترل و مدیریت مطلوب از سوی خانواده پدري را اگر ناشی از احساسات و عواطف والدینی بدانیم، در ارتباط با ضعف و انفعال از سوی همسر در افراد متأهل این موضوع جای سؤال و توجه خواهد بود. چرا که اساساً همسران چه از نظر قانونی و چه عرفی بایست حساسیت‌های لازم در این ارتباط را بیشتر اعمال نمایند. بخشی از مصاحبه‌شونده شماره ۱۱ را می‌توان در این خصوص مورد توجه قرار داد:

«نامزدتون فهمیده بود؟ آره بهش گفته بودم. مشکلی با این قضیه نداشتن یعنی؟ نه مشکلی نداشت. تریاک می‌کشیدم اون حرفی نداشت.»

مصاحبه‌شونده شماره ۱۲ مصرف در منزل خودش را بیان و می‌گوید:

«توی خونه می‌کشیدم که اونم خب یواش یواش متوجه شدند و سر و صدا کردن، گفتم کشیدم دیگه اونا هم واسه حفظ آبرشون مجبور بودن کنار بیان با این قضیه دیگه.»

مصاحبه‌شونده شماره ۱ به ضرورت اعمال نظارت و کنترل و مقابله از سوی همسر تأکید داشته و ضعف همسر در این ارتباط را در پیشرفت اعتیاد خود موثر می‌داند. وی در این راستا اظهار می‌دارد:

کیفیت ابراز احساسات، نظارت و استراتژی مدیریت رفتار در خانواده و رضایت و یا عدم رضایت از این امر، همواره به عنوان مسئله‌ای مهم از جانب مشارکت‌کنندگان ابراز گردید. نکته مهم این بود که مشارکت‌کنندگان با وجود فاصله گرفتن از فضای اولیه زیستی و پرورش خانوادگی، در شرایط کنونی خویش، دست به تفسیر درستی یا نادرستی شیوه‌های مدیریتی و نظارتی آنها زده که این امر نشانگر اهمیت این مسأله در زندگی فعلی آنها می‌باشد. تحلیل مصاحبه‌ها نشان می‌دهد، شماری از مصاحبه‌شوندگان عدم سخت‌گیری خانواده، مدارای پاینده والدین در اغلب امور را ابراز و این نکته که والدین آنها به شکلی آسان‌گیر با مسائل آنها روبرو می‌شدند و یا برخورد جدی در مورد آنها بسیار کم صورت می‌گرفته است را خاطر نشان ساختند. در ارتباط با سبک‌های فرزندپروری و گرایش به مواد مخدر می‌توان گفت که روابط خانوادگی و الگوهای رفتاری نقش مهمی در گرایش جوانان به سوی مواد مخدر دارد (کوپنس و سیولیمانز، ۲۰۱۹؛ پولارد و مک کینی، ۲۰۱۹؛ بنچایا و همکاران، ۲۰۱۹) در تأیید این مهم مصاحبه‌شونده شماره ۹ می‌گوید:

«اونا میدانستن خلاف دارم ولی به رو نمی‌آوردن؛ اما یواشکی می‌گفتن به پدرم که چرا بچه اینجوری شده. پارسال عید دایی‌ها آمده بودن خانه مان دیگه حالم خیلی بد شده بود. قیافه و گوشت صورت آب شده بود. دایی من دست مادرم رو کشید کنار گفت چرا این پسر اینجوری شده چرا صورتش تو رفته؟ همچین حالی چرا داره؟ می‌گفت کار میکنه اینا. بهش نمی‌گفت اره داره مصرف می‌کنه.»

مصاحبه‌شونده شماره ۳ نیز در پاسخ به اینکه آیا خانواده می‌دانستند که وی معتاد است؟

خلاصه او هم کنار من شروع کرد دوتا دوتا دو مصرف کردن و کار به جایی کشید که من و خانم کنار هم شروع کردیم مواد صنعتی رو مصرف کردن.» علاوه بر این نتایج پژوهش های مختلف نیز نشان داده است زنانی که با همسران وابسته به مواد زندگی می‌کنند تحت تأثیر پیامدهای سوءمصرف قرار می‌گیرند و پیامدهایی مانند گرایش به اعتیاد، کاهش حمایت های اقتصادی و اجتماعی از سوی شوهران (بنویت^۱ و کوکن^۲، ۲۰۱۲) و اختلالات روانی (معینی و همکاران، ۱۳۹۸) را برای آنان به دنبال دارد.

ت: عدم ایفای نقش کنترلی و حمایتی جامعه

«توی خونه خودم می کشیدم. خانومم وقتی فهمید و دید چند بار قهر کرد و رفت. ولی انقدر من رو دوست داشت دلش نیومد. شاید آگه یک بار بهم ترس می‌داد که می‌رم خونه بابام من خودم میومدم! اینا رو قبول دارم شاید جواب بده.»

انفعال از سوی همسر فرد معتاد در برخی موارد به مرحله‌ای میرسد که اقدام به همراهی و مصرف می‌کند. در همین ارتباط مصاحبه شونده شماره ۱۴ عنوان می‌دارد:

«زمانی که کراک رو شروع کرده بودم یه شب بهم گفت این چیه داری میکشی گفتم این کراکه که جدید اومده و نشئه‌گی خیلی خوبی هم داره حال آدم رو خیلی خوب میکنه معتادی هم نداره گفت خوب بده منم چند تا دود بگیرم ببینم چه جوریه .

جدول ۵ مفاهیم به دست آمده از مقوله عدم ایفای نقش حمایتی جامعه

مفاهیم	مقوله
عدم آگاهی و سواد کافی	عدم ایفای نقش کنترلی و حمایتی جامعه
فقدان کنترل انتظامی موثر	
دسترسی آسان	
عدم اعتماد اجتماعی به فرد بعد از ترک	
نبود مجازات سنگین برای قاچاق و پذیرش رشوه از فروشنده	
نبود زیرساخت های کافی برای ازدواج	
بیکاری بلند مدت	
ناتوانی در پرداخت هزینه های زیاد ترک مواد	
عدم تشکیل انجمن معتادان گمنام (NA) در شهر	
عدم نظارت مناسب بهزیستی بر کمپ های ترک اعتیاد	
شیوع مواد در محافل عمومی (مدرسه، پادگان، دانشگاه، پارک ها و ...)	

می‌تواند موثر واقع شود. در واقع به واسطه حمایت، فرد باور میکند که از او مراقبت میشود و دوستش دارند، ارزش و احترام دارد و به شبکه‌ای

ایفای نقش حمایتی خانواده در ارتباط با فرد معتاد بسیار تعیین کننده است این مهم به ویژه در صورت اقدام جدی برای ترک اعتیاد و یا کنترل های اولیه

² . Koken

¹ . Benoit

بایست در اشکال مختلف بروز نماید. حمایت‌های مادی و معنوی هر دو مهم و موثر هستند. به گونه‌ای که بروز هر نقص در این فرایند می‌تواند به لغزش و بازگشت فرد به مسیر مصرف مجدد بیانجامد. مصاحبه‌شونده شماره ۱۴ در توصیف تجربه خود از این موضوع می‌گوید:

«آره ترک کردیم ولی خوب بین وقتی آدم از کمپ برمیگرده و ترک میکنه دیگه بدن اون بنیه لازم برای کار کردن رو نداره فرد نیاز داره که یک نفری برای یک مدتی پشت اون باشه و بهش کمک مالی بکنه تا اینکه بدن رو به راه بشه و به لحاظ جسمی کامل قوی بشی و بتوانید دوباره برید کار رو شروع کنی و کار جدیدی را پیدا بکنید ولی خوب ما کاری کرده بودیم که دیگه اعتماد از بین رفته بود. کسی هم نبود به لحاظ مالی تامین کنه ما رو تو این مدت چند ماهه» وی در ادامه بیان می‌دارد:

«خلاصه ما برگشتیم دوباره خانه و از آنجا بلند شدیم و یک خونه جدیدی اجاره کردیم و یک تکان عصبی یک فشار عصبی باعث می‌شد که ما دوباره برگردیم به سمت مواد و برگردیم سر جای اول خودمان».

عدم حمایت جامعه و ضعف امکانات ساختاری برای ترک هم موردی بود که چندبار به آن اشاره شده بود. «من خیلی دوست داشتم توی شهر انجمن ان ای باشه و برم ولی هرچی گشتم جایی پیدا نکردم. بعد هم اگه باشه هم اینجا دیگه اسمش انجمن معتادان گمنام نیست چون همه هم رو می‌شناسن» (۱۶)

«جوان دلش رو به چی خوش کنه؟! نه کاری، نه پولی، نه تفریحی! یک پارک هم طرف خونه ما نیست بشه رفت یک قدم زد» (۱۷)

از ارتباطات و تعهدات دو سویه وابسته می‌باشد؛ این مهم شامل تأیید و تصدیق، مساعدت و یاری، تشویق و اعتبار دادن به احساسات و... می‌باشد.

اگر بپذیریم که در فرایند جامعه‌پذیری عناصر اساسی شخصیت آدمی مانند تفکر، اعتقاد، درک عشق و مهارت‌ها شکوفا شده و پرورش می‌یابد؛ به خوبی نقش احساسات و عواطف در دوران کودکی و احساس امنیت و آرامش ناشی از آن مشخص و اثرگذاری آن در زندگی عاطفی افراد و مناسبات متأثر از آن در آینده روشن می‌شود. از خلال تحلیل و کدبندی مصاحبه مشارکت‌کنندگان دریافت اندک حمایت و احساسات و میزان اندک ابراز محبت به فرد و توجه ناچیز از جانب خانواده به عنوان یکی از مقولات عمده در زمینه الگوی ناکارآمدی خانواده آشکار گردید. همچنین ضعف در عناصر حمایتی و کنترل‌کننده جامعه توسط افراد احساس شده است. مصاحبه‌شونده شماره ۳ در این ارتباط بیان داشته:

«رابطه خوبی نداشتیم. درد و دل نمی‌کردیم. از دردهای من باخبر نمی‌شدند. من میرم بیرون چکار می‌کنم و اینا زیاد صحبت نمی‌کردیم؛ و درد دل نمی‌تونستیم با هم بکنیم. من حرفم رو نمی‌رفتم پیش برادرم یا خواهرم بزمن».

مصاحبه‌شونده شماره ۶ نیز به این موضوع اشاره و می‌گوید:

«به خاطر خلا عاطفی که داشتم هیچ وقت محبت مادر رو توی خونه ندیدم چون همیشه سر کار بود. یادمه عید دست خواهر برادرا رو می‌گرفتم می‌رفتیم توی آزمایشگاه پیششون تا سفره هفت سین بچینیم».

حمایت خانواده به ویژه در صورت ترک اعتیاد از سوی فرد بسیار مهم و اثرگذار است. این حمایت

ث: ابهام اهداف و چشم اندازهای آینده

جدول ۶ مفاهیم به دست آمده از مقوله ابهام اهداف و چشم اندازهای آینده

مفاهیم	مقوله
دلسردی از ادامه زندگی	ابهام در اهداف و چشم‌اندازهای آینده
نداشتن انگیزه کافی برای درمان	
عدم ثبات شرایط اقتصادی جامعه	
تمایل به خودنمایی لحظه ای	
انزوای اجتماعی و بیگانگی	
خویشترن تحول نیافته	
ضعف قدرت اراده	
تصور رسیدن به آخر خط	
تجربه شکست عشقی	
عدم ثبات شغلی	
اخراج از مدرسه	
عدم آگاهی و سواد	

پژوهش روشن شد این بود که اکثر کسانی که تن به دام اعتیاد داده‌اند در این دوراهی ثبات و عدم ثبات چشم انداز آینده خود گیر کرده اند و در نتیجه‌ی ناتوانی ترسیم اهداف زندگی، اعتیاد را به عنوان راه میانبر برای مواجهه پوچ گرایانه با این ابهام انتخاب کرده‌اند. درباره مفهوم تجربه شکست عشقی و دلسردی از ادامه زندگی فرد شماره ۱۱ می‌گوید:

«دختری رو که دوشش داشتم دیگه نبود، بعد خدمت متوجه شدم نامزد کرده! دیگه نمی دونستم برای چی زنده‌ام. یکبار یک شیشه شربت سر کشیدم تا پای مرگ رفتم اگه نیم ساعت دیر رسیده بودم اورژانس تمام کرده بودم». (۱۱)

بدون شک، معنای زندگی در گروه اهداف کوتاه مدت و بلند مدتی است که فرد برای ادامه مسیر زندگی خود ترسیم می‌کند. بدون وجود این اهداف و یا در صورت تیره شدن هر یک از اهداف اصلی زندگی، چشم انداز آینده زندگی فرد با ابهام مواجه می‌شود و دیگران نمی‌توان امید روشنی برای برنامه ریزی و آینده فرد تصور کرد و چه بسا فرد دچار پوچ‌گرایی شود. این ابهام در ترسیم چشم اندازهای زندگی، تا حد زیادی به مشکلات ساختاری جامعه مثل فقدان شرایط شغلی، عدم ثبات اقتصادی و یا جبرهای اجتماعی مثل فضای تحصیلی ناکارآمد، خدمت سربازی اجباری و غیره برمی‌گردد ولی تا حد زیادی هم به ناتوانی خود فرد در مواجهه با ناملایمات محیطی و ترسیم چشم انداز روشن برای آینده از دل این ناملایمات مربوط می‌شود. چیزی که در این

خویشتن تحول نیافته مفهوم دیگری بود که استخراج شد که به معنای ناتوانی فرد در وفق پیدا کردن با شرایط محیطی است:

«اینجوری بگم من آینده رو توی گذشته می دیدم. نمی تونستم از اتفاقی که برام افتاده بود بیرون بیام» (۱۵)

«باورش برام سخت بود که بپذیرم پدر و مادرم دارن از هم جدا میشن. کلا پذیرش هر شکستی برام سخت بود ولی این فرق داشت. اگه اتفاق ناگواری می افتاد تا مدت ها فکرم رو مشغول می کرد مثل فوت خواهرم» (۶)

۵/۱ ج: جاذبه های مصرف

مفهوم عدم ثبات شرایط اقتصادی جامعه، مفهومی بود که ۸ بار تکرار شده بود.

«خب نمیشد روی پولی که در میارم حساب کرد. هر جا کار می کردم به یک سال نمی کشید. نه اینکه کارم مشکل داشته باشه همه جا زد و بندی بود» (۴) مفهوم تمایل به خودنمایی مفهوم دیگری بود که آورده شد:

«فرد معتاد خیلی دوست داره کاری کنه دیگران بهش توجه کنن! یک کمبودی توی وجودش هست انگار. حتی اگه شده با دست گرفتن یک نخ سیگار. منم اینطوری بودم. من سیگار رو حتی توی حیاط مدرسه هم می کشیدم کسی جرأت نداشت بهم گیر بده» (۷)

جدول ۷ مفاهیم به دست آمده از مقوله جاذبه های مصرف

مفاهیم	مقوله
فشارهای محیطی و پناهگاه مواد	
سرخوشی کاذب و تعشگی حاصل از مصرف	
مخفی سازی خود ناسازگار	
برقراری روابط جنسی مطلوب تر	
چالش های درونی	جاذبه های مصرف
تمایل به خودبرتر بینی	
عنصر فرار از موقعیت	
قدرت رهایی بخشی مواد صنعتی	

وادار می کند به سمت آن پدیده تمایل پیدا کند. این عوامل همان چیزی است که در جامعه شناسی و طبق دیدگاه امیل دورکیم^۱ تحت عنوان جبر

می توان گفت در گرایش فرد به سمت هر پدیده ای می توان دو عامل را تشخیص داد: یک مورد، عوامل محیطی است که در بیرون از فرد وجود دارد و او را

^۱ . Émile Durkheim

سرخوشی کاذب (تجربه فرد از شیشه): «اولین باری که مصرف کردم خودم رو روی ابرها می دیدم. باورم نمیشد که یک همچین چیزی وجود داشته باشه. می گفتم کاش زودتر می دونستم این لعنتی رو. اصلا همه چی رو برات هموار می‌کنه» (۱۰)

مخفی سازی خود ناسازگار: «مشکل اعصاب داشتم. خیلی وقتا نمی تونستم خودم رو کنترل کنم و وسیله‌ها رو می شکوندم. خب تا مصرف می کردم اصلا یک آدم دیگه می‌شدم»

تمایل به خود برتربینی: «فکر می کردم اگر جایی میرم همه از من انتظار دیگه دارن. من باید بتونم طوری و به شکلی کاری کنم که نظر همه رو جلب کنه. نباید مثل بقیه باشم.»

همچنین روابط جنسی مطلوب‌تر، چالش‌های درونی، عنصر فرار از موقعیت و قدرت رهایی‌بخشی مواد، مفاهیمی بود که به کشف این مقوله منجر شد.

چ: چالش‌های فردی و شخصیتی

اجتماعی^۱ مطرح می‌شود. دوم، عوامل جاذبه ای است که در خود پدیده وجود دارد و فرد را به سمت آن جذب می کند. در این مطالعه، به خوبی نمایان گردید که در خود مواد یکسری عوامل جاذبه وجود دارد که حداقل در بدو شروع اعتیاد برای فرد بسیار خوش آیند است که در مواجهه با مشکلات عدیده زندگی به عنوان پناهگاه خود به سوی آن گرایش پیدا می کند؛ به عبارت دیگر، فرد وقتی توان رویارویی یا برطرف کردن مسائل و چالش های زندگی را ندارد، احساس می کند که با وجود مواد، راه گریز و رهایی از تنگنای پیش روی خود را پیدا کرده است. این مقوله تقریباً در بین مشارکت کنندگان از بیشترین تکرار برخوردار بود و قریب به اتفاق آن ها اذعان داشتند که خود مواد جاذبه هایی دارد که می تواند به آن ها کمک کند که اگر توان حل مشکلات را ندارند لاقلاً برای ساعاتی آن را فراموش کنند.

پناهگاه مواد: «اولش می گفتم هر وقت خیلی حالم بد بود میرم سمتش. فکر نمی کردم معتاد بشم. می گفتم حالا اگر روزی خیلی خسته بودم به خاطر فشار کار و استرس و اینا چندتا دود شیشه بکشم که بتونم توی خونه خوش اخلاق باشم و به زن و بچه استرس ندم» (۱۱)

جدول ۸ مفاهیم به دست آمده از مقوله چالش‌های فردی و شخصیتی

مفهوم	مقوله
ضعف اعتماد به نفس	چالش های فردی و شخصیتی
ناتوانی در خودانطباقی	
میل به کنشگری همسو	چالش های فردی و شخصیتی
تمایل شدید به دیده شدن و خودنمایی	
اظهار عجز در حل مشکلات	
وابستگی و عدم استقلال شخصیتی	

^۱. social determination

مفاهیم	مقوله
غلبه عواطف و هیجانات لحظه ای بر عقلانیت	
عدم تحصیلات کافی	
خویشتن تکامل نیافته	
میل کنجکاوای مفرط	
ناتوانی در پذیرش شکست	
بلوغ فکری و روحی زودرس	
آگاهی کاذب	
فردگرایی و ضعف سرمایه اجتماعی	

همین ویژگی های شخصیتی اشاره داشتند و بعضا اشاره داشتند که در صورت فقدان این شرایط (اعتماد به نفس، استرس ناشی از فشار کار و ...) هیچ وقت به سمت اعتیاد گرایش پیدا نمی‌کردند. بعضی از مشارکت‌کنندگان ضعف اعتماد به نفس را زمینه‌ساز مصرف مواد خود دانستند.

مشارکت کننده شماره ۶ در این باره می‌گوید: «ما معتادها همگی انگار یک چیزی توی وجودمون کم داریم. انگار یک گمشده ای است که می‌خوایم دنبالش بگردیم و با اون خودمون رو کامل کنیم. آدم سالم نیمه گمشده رو طور دیگه‌ای معنا می‌کنه ولی آدم معتاد نیمه گم شده رو توی مواد میبینه. انگار تا مصرف نکنیم نمی‌تونیم خودمون رو باور داشته باشیم».

غلبه عواطف بر عقلانیت و بلوغ فکری و روحی زودرس مفاهیم دیگری بودند که مشارکت‌کنندگان، در بساخت این مقوله به آن اشاره داشتند.

فرد شماره ۱۳ در این باره اشاره داشت «خیلی‌ها فکر می‌کنند آدمای معتاد یک مشت دیوونه و روانی هستند و آدم عاقل نمیره سمت مواد! حق هم دارن. ولی من میگم اتفاقا آدمای معتاد چیزهایی رو که دیگران می‌بینند و راحت از کنارش می‌گذرند رو نمی‌تونند به راحتی تحمل کنند. خود من به شدت احساساتی هستم. بیشتر از آینده توی گذشته

شاید در بستر اعتیاد، کسانی را ببینیم که دارای شباهت های بسیاری نسبت به هم باشند، ولی بدون شک، به طور دقیق، یکسان و برابر نیستند و با اطمینان می‌توان گفت که از لحاظ شخصیت و شناخت، دارای تفاوت هایی هستند که این تفاوت ها دربرگیرنده دیدگاه ها، نگرش ها و گرایش های گوناگون می‌شود. در واقع همین تفاوت‌ها بین فردی است که شخصیت افراد را می‌سازد (غفاری، ۱۳۷۶: ۸۳). در واقع، در انتهای بحران اعتیاد، افراد از نظر جسمی بسیار به هم شباهت پیدا می‌کنند؛ همگی دارای صورتهای نحیف و چروکیده، پوست خشکیده و سیاه، دست‌های پر از زخم و جراحی، چشم‌های خواب‌آلود و شاید لباس‌های پاره. ولی قبل از این شباهت‌ها همگی در خیلی از عناصر شخصیتی تفاوت‌هایی داشتند. تفاوت‌هایی که در نهایت به علت عدم درک درست از آن، به این شباهت‌های آسیب‌زا منجر گردید. دیدگاه افراد به زندگی و نوع نگرش آن‌ها نسبت به پدیده‌های اطراف می‌تواند در ترسیم جهان بینی آن‌ها نسبت به زندگی نقش اصلی را ایفا کند و میل به خود کنترلی یا برعکس، ناامیدی و فقدان انگیزه برای ادامه بقا را در آن‌ها تشدید کند. همین چالش‌های فردی و شخصیتی به مراتب در گرایش افراد به سمت اعتیاد نقش دارند. در این مطالعه نیز بخش عمده ای از مصاحبه‌شوندگان در توضیح چرایی اعتیاد خود به

مفاهیمی بودند که بر ساخت این مقوله را شکل دادند.

ح: مقوله هسته: انکسار الگوی تعامل سازنده فرد- جامعه- خانواده

آنچه از خلال مفاهیم و مقولات نهایی این مطالعه استخراج شد این بود که فرد معتاد در نهایت با یک الگوی تعامل آسیب زای فردی، خانوادگی و اجتماعی درگیر است که هرگونه آسیب در یکی از ارکان این الگو می‌تواند زمینه ساز گرایش فرد به سوی مواد باشد. بسیاری از جامعه‌شناسان از جمله پاتنام، بوردیو و کلمن، به نقش روابط اجتماعی افراد تحت عنوان سرمایه اجتماعی اشاره می‌کنند و از دیدگاه آسیب‌شناختی، ضعف در سرمایه اجتماعی افراد می‌تواند عامل بسیاری از آسیب‌های اجتماعی از جمله اعتیاد باشد. در این پژوهش، مشخص گردید که یکسری از عوامل فردی، در کنار جاذبه‌های مصرف خود مواد، او را به سمت اعتیاد سوق می‌دهد. مقولاتی مثل ابهام در اهداف و چشم‌اندازهای بلند مدت فرد و چالش‌های فردی و شخصیتی دو مقوله اصلی بودند که به طور خاص در بعد فردی، شخصیت خود فرد را در گرایش به سمت مواد صنعتی مورد اشاره قرار می‌دادند. پر واضح است که علاوه بر تمام ضعف‌های خانوادگی و ساختاری تا زمانی که خود فرد میل به مصرف نداشته باشد یا از نظر روان‌شناختی از شخصیت مقتدری برخوردار باشد، تمایلی به مصرف مواد نخواهد داشت. ولی مشخص است که تنها خود فرد نیست که در این الگوی گرایش به مصرف، اثرگذار است بلکه یکسری از عوامل ساختاری دیگر فراتر از شخصیت مصرف‌کننده وجود دارد که دیگر به اختیار مصرف‌کننده عمل نمی‌کند و فرد اختیاری در انتخاب آن ندارد. مهمترین مقولاتی که بیشتری اثربخشی را در گرایش فرد به سمت مواد ایفا کردند، مفاهیم مرتبط با خانواده بودند که در مقولات اختلافات و مشکلات خانوادگی و زیست‌محیطی، انفعال خانواده و ضعف در نظارت و بهنجارسازی مصرف و تابوشکنی از مصرف مواد خود را نشان دادند. افراد بیشتری زمان

خودم زندگی می‌کنم. وقتی که ده سالم بود اندازه یک آدم ۲۰ ساله می‌فهمیدم. به پدرم نمی‌گفتم برام خرید کن می‌دونستم پول نداره و غرورش می‌شکنه.»

مفهوم مهم دیگری که بیش از نیمی از مشارکت‌کنندگان به آن اشاره داشتند کنشگری همسو بود. افراد معتاد تحت تاثیر همسالان آسیب‌زا، سعی می‌کنند خود را هم‌رنگ جماعت نشان دهند و خلاف امواج سیاه اعتیاد حرکت نکنند.

فرد شماره ۲ در این‌باره می‌گوید «یکی می‌ومد پیش ما می‌گفت من قرص ترامادول یا ب ۲ می‌خورم برای اینکه کم نیارم بهش می‌گفتم من خیلی وقته مصرف می‌کنم. یکی می‌انداختم بالا در حالی که اصلا نمی‌دونستم چی هست. خیلی وقتا هم مجبور میشیم. فرض کن کسی که باهاش مدت‌ها رفیقی حالا یک تعارف بهت می‌زنه! از یک نخ سیگار شروع میشه. آگه نکشی سوسول بازی می‌دونن حاجی.»

دوست دارم بری از تمام بچه‌های این کمپ بررسی! مشکل ما معتادها اینه که نه نمی‌تونیم بگیریم. نمی‌دونم خاصیت ماده یا چیه نمی‌دونم ولی دل‌نازک می‌شی و زبانت به نه گفتن نمی‌چرخه. سعی داری دل همه رو به دست بیاری (۹)

مشارکت‌کننده شماره ۱۱ درباره مفهوم کنجکاوی می‌گوید «دبیرستان که بودم تابستان می‌رفتم تهران پیش داییم کار می‌کردم. شیره تریاک می‌کشید. خب من قبل مصرف او رو می‌شناختم اخلاق گندی داشت ولی بعد مصرف می‌دیدم از این رو به اون رو شد. دیگه غر نمی‌زد مهربون میشد. همیشه کنجکاو بودم امتحان کنم که این چی داره که دایی من رو اینجوری خوش اخلاق می‌کنه!»

همچنین مفاهیم دیگری از جمله ناتوانی در خود انضباطی، میل به دیده شدن، اظهار عجز، وابستگی، نداشتن تحصیلات کافی، خویشتن تکامل نیافته، ناتوانی در پذیرش شکست، آگاهی کاذب و فردگرایی

به وضعیت آن‌ها نداشته باشد و از طرف دیگر، در محیط زیستی فرد، دسترسی آسان به مواد وجود داشته باشد و کنترل انتظامی لازم در این بستر فراهم نباشد، می‌توان با بیشتری احتمال، مصرف مواد آن‌ها را پیش‌بینی کرد. همانطور که تقریباً تمامی مصرف‌کنندگان در این پژوهش به این مفاهیم اشاره داشتند و مهمتر اینکه برطرف کردن اعتیاد از دامان اجتماع نیازمند همکاری‌های همه جانبه نهادهای مختلف در سطوح مختلف خرد و کلان است که هم نیازهای فردی و هم خانوادگی و اجتماعی افراد را مرتفع سازند.

۶ بحث و نتیجه‌گیری

سوءمصرف مواد از مهم‌ترین معضلاتی است که گستره جهانی یافته است. برکسی پوشیده نیست که اعتیاد عوارضی بسیار جدی بر سلامت فرد، زندگی خانوادگی، اقتصاد، امنیت و رشد فرهنگی جامعه دارد. افزایش روز افزون معتادان، مسأله اعتیاد را به بحران تبدیل کرده و آنچه درخور تأمل است، کاهش میانگین سن ابتلا و گرایش جوانان و نوجوانان به سوءمصرف مواد است. این موضوع، زمینه‌ساز افزایش سرعت انتقال اعتیاد و گسترش ابعاد آن، از جمله درگیر کردن نهادهای اجتماعی با این مسئله و نیز دامن زدن به آسیب‌ها و مسائل اجتماعی است. به نظر می‌رسد یکی از علل کاهش میانگین سنی معتادان و افزایش شیوع در گروه‌های سنی جوانتر جامعه، ضعف اقدامات پیشگیرانه در طول سالهای گذشته است. اگر بخواهیم با رویکرد پیشگیرانه به اعتیاد بپردازیم، بهتر است مؤلفه‌ها و عوامل مرتبط با گرایش جوانان به مواد مخدر صنعتی را بشناسیم، به بهترین نحو تحلیل کنیم و در جهت رفع این عوامل گام برداریم. از این رو شناخت چگونگی و فرایند گرایش به مواد صنعتی به ویژگی از منظر مشکلات فردی و به طور خاص، مشکلات درون نهاد خانواده که اصلی‌ترین نهاد در پیشگیری از اعتیاد می‌تواند تلقی شود؛ واجد اهمیت و ضرورت بالایی است.

خود را در همین محیط خانواده می‌گذرانند و مشخص است که هرگونه آسیب در این محیط، می‌تواند بر روی ذهنیت، اعمال و رفتار فرد تاثیرهای عمیقی بر جای بگذارد. خانواده همان اندازه که می‌تواند به مصرف مواد به صورت یک تابو نگاه کند، با برگزاری دوره‌های آموزشی آسیب‌زا، همانقدر می‌تواند در ذهنیت فرد، بهنجارسازی مصرف را نهادینه سازد. در صورت فقدان عناصر حمایتی خانواده، فرد هر اندازه هم از قدرت شخصیتی کافی برخوردار باشد، مخصوصاً در صورتی که زیرساخت‌های زیستی لازم در ساختاری فراتر از خانواده یعنی جامعه فراهم نباشد، بیشترین تمایل به مصرف در فرد ایجاد می‌شود و خویشتن‌داری او به مراتب کاهش می‌یابد؛ بنابراین، سومین عنصری که در این الگو خود را نشان می‌دهد ضعف در عناصر حمایتی جامعه است که با فقدان کنترل انتظامی موثر، عدم اعتماد اجتماعی به فرد بعد از ترک، فقدان زیرساخت‌های شغلی و بیکاری بلند مدت، نبود شرایط لازم برای ازدواج جوانان، عدم نظارت بهزیستی بر کمپ‌های ترک و حتی شیوع مصرف مواد در مکان‌ها عمومی مثل پادگان‌ها، زندان‌ها و غیره، نقشی بسیار مهم در گرایش فرد به سمت مواد ایفا کرده است. به طور خلاصه، آنچه از مطالعه مقولات مستخرج از این پژوهش به دست آمد این بود که فرد معتاد در یک الگوی تعامل آسیب‌زای فردی- خانوادگی و اجتماعی به سر می‌برد و رهایی از اعتیاد افراد نیازمند این است که فرد به تعریف دقیقی از خود و چشم اندازه‌های آینده خود، ارتباط صحیح با خانواده و البته توجه ویژه به عنصر خانواده به عنوان مهم‌ترین پایگاه امن افراد و توجه ویژه به تعامل اثربخش با جامعه و بستر محیطی خود برسد. در صورتی که فردی دارای چشم اندازه‌های مشخص زیستی و تعامل مناسب با خانواده باشد و جامعه نیز به شکل‌های مختلف، حمایت لازم را از افراد داشته باشد، میل به مصرف مواد در افراد به شدت کاهش می‌یابد. برعکس، در صورتی که افراد دارای چالش‌های فکری و ذهنی عدیده باشند و در کنار آن، خانواده به عنوان مهم‌ترین نهاد کنترل اجتماعی افراد، چندان توجهی

می‌تواند در قالب سه وجه شرایط علی، شرایط زمینه‌ای و شرایط مداخله‌گر به نمایش در آید:

(۱) شرایط علی: این شرایط باعث ایجاد و شکل‌گیری پدیده یا طبقه هسته‌ای می‌شوند.

(۲) شرایط زمینه‌ای: سلسله شرایطی خاص است که در آن فرایندهای و تعاملات برای اداره، کنترل و پاسخ به پدیده هستند.

(۳) شرایط مداخله‌گر: شرایط کلی و وسیع هستند که بر چگونگی فرایندها و راهبردها اثر می‌گذارند. شرایط مداخله‌گر مانند بستری عمل می‌کنند که باعث تخفیف یا تشدید پدیده‌ها می‌گردند.

(۴) فرایندها و تعاملات: بیانگر رفتارها، واقعیت‌ها و تعاملات هدفداری هستند که تحت تأثیر شرایط مداخله‌گر و شرایط زمینه‌ای، حاصل می‌شوند. استراتژی‌های ایجاد شده برای کنترل، اداره و برخورد با پدیده‌ای، تحت شرایط مشاهده شده‌ای خاص هستند.

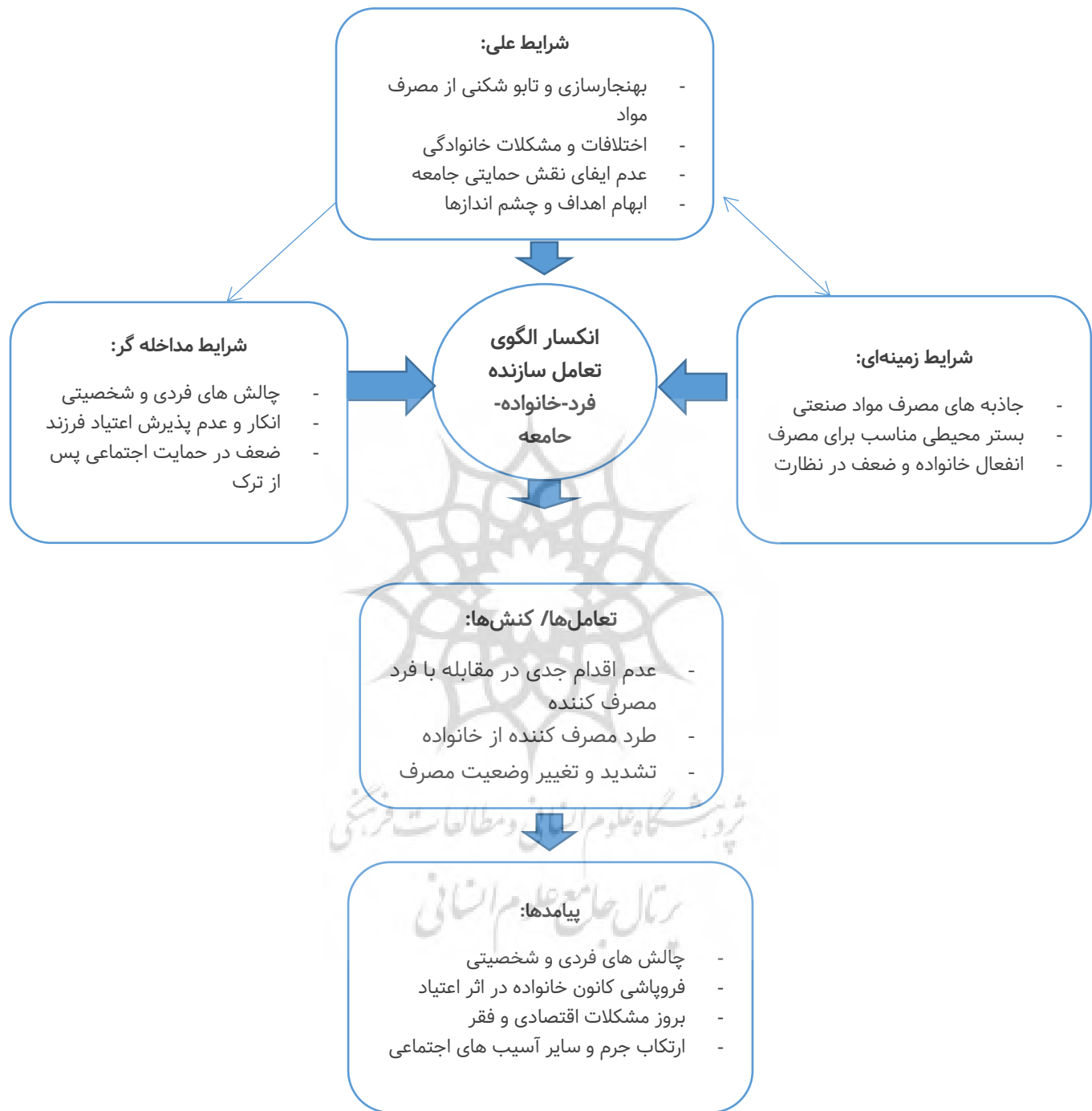
(۵) پیامدها: نتیجه و حاصل فرایندها و تعاملات هستند (محسنی تبریزی، ۱۳۹۵: ۱۴۸)

بر همین اساس و در پژوهش حاضر از طریق این مقوله هسته، تمامی طبقات و مقولات زیرمجموعه به یکدیگر ربط داده شد و فرآیند مرکزی پژوهش به دست آمد. در نمودار الگوی پارادایمی تحقیق مشاهده می‌شود.

در تحقیق حاضر تلاش شد تا چگونگی و فرایند گرایش به اعتیاد به مواد صنعتی در بین جوانان شهر سمنان از دریچه فرآیندهای اجتماعی تحلیل شود. این مهم به طور مفصل و طی یک تحقیق کیفی با رویکرد زمینه محور، تحلیل، شناسایی، احصا و دسته بندی گردید. ۱۷ نفر در این مطالعه شرکت داشتند و شرکت کنندگان شامل مردان نوجوان و جوانان بین ۱۵ تا ۴۰ سال ساکن شهرستان سمنان بودند که به نوعی بیش از یک سال پدیده اعتیاد به مواد مخدر صنعتی را تجربه کرده باشند. مشارکت کنندگان مذکور در مصاحبه‌ی عمیق و نیمه ساختار یافته که محقق انجام داد و اغلب مصاحبه‌ها به صورت صوتی ضبط شده است، شرکت کردند. اطلاعات در نهایت بر اساس رویکرد نظریه زمینه‌ای پیشنهاد شده توسط کوربین و اشتراوس^۱ (۲۰۰۸) تحلیل شدند. داده‌های خام مصاحبه، پس از کدبندی و دسته بندی در قالب مفاهیم، کدهای باز و کدهای محوری به استخراج یک یک کد انتخابی و پدیده اصلی پژوهش و پارادایم نهایی منتهی شد. این مدل زمینه‌ای نهایی حول مقوله‌ی نهایی هسته ترسیم شد. این مدل در واقع پاسخ اصلی به سؤال محوری تحقیق است.

اطلاعات خام مصاحبه در این پژوهش، پس از کدبندی و دسته بندی در قالب مفاهیم، کدهای باز و کدهای محوری به استخراج یک کد انتخابی و پدیده اصلی پژوهش منتهی شد. بر اساس روش اشتراوس و کوربین، در فرایند شکل‌گیری نظریه زمینه‌ای، پس از تعیین کد انتخابی یا مقوله هسته، سایر مقولات حول مقوله هسته در قالب یک مدل پارادایمی ترسیم می‌شود. این مدل پارادایمی در واقع سه بعد اصلی دارد که شامل شرایط، تعاملات و فرایندها و پیامدهای می‌باشد. بعد شرایط نیز

¹ Corbin & Strauss

حسب جنبه‌های شرایطی، تعاملی و پیامدی با یکدیگر تلفیق گشته و یک الگوی انتزاعی و عمومی تر که بیانگر سؤال اصلی پژوهش است، استخراج

تصویر بالا قادر است که به پرسش‌های پژوهش پاسخ دهد و منشأ تولید پرسش های تازه شود. برای دستیابی به این هدف کلیه کدهای باز عمده بر

- ارتکاب جرم و سایر آسیب های اجتماعی

همچنین بنا بر یافته های عینی و کاربردی این تحقیق، محقق بر خود فرض می‌داند تا پیشنهاداتی چند از حیث کاربردی برای سیاست گذاران و دست اندرکاران دانشگاهی و همچنین نهادهای فرهنگی متولی ارائه نماید. هرچند یافته های این پژوهش بستر مندی داشته و در بستر شهری مشخص حصول گردیده است، لیکن همچون یکی از خصیصه‌های تحقیق کیفی، یعنی حساسیت نظری، می‌تواند در حساسیت مسئولین و دست اندرکاران امر، اثرگذار باشد. از این رو به اختصار علاوه بر پیشنهادات کلی بیان شده در سطور ابتدایی، موضوعاتی به شرح ذیل را می‌توان تحت عنوان راهکار ارائه نمود:

(۱) تلاش و حمایت سازمان های مسئول از قبیل سازمان بهزیستی، کمیته امداد امام خمینی (ره) و... از خانواده‌های آسیب پذیر و در معرض خطر ابتلاء به اعتیاد مواد مخدر.

(۲) اهتمام جدی دستگاه های مسئول در زمینه مبارزه با مواد مخدر در راستای اعمال سیاست های پیشگیرانه حداکثری با هدف ارتقاء سطح آگاهی عمومی، به ویژه آگاهی خانواده‌ها نسبت به خطرات، آسیب ها و پیامدهای سوء مصرف مواد مخدر صنعتی.

(۳) ضرورت گنجاندن دروس و یا کتب برنامه های مرتبط با آشنایی با خطرات و آسیب های مواد مخدر در برنامه های درسی کودکان و نوجوانان.

(۴) استفاده حداکثری از ظرفیت سازمان های مردم نهاد و جامعه محوری در امر پیشگیری، درمان و مقابله با اعتیاد.

(۵) پیش بینی های تقنینی لازم در جهت ارتقاء سطح حمایت های اجتماعی و خانوادگی از معتادانی که اقدام به ترک و کاهش آسیب های سوء مصرف می‌نمایند.

می‌شود. الگوی زمینه‌ای نهایی حول مقوله‌ی نهایی هسته ترسیم شد.

همانگونه که در پارادایم نهایی تصویر شده نیز بیان گردیده مهمترین شرایط علی شامل: «هنجارسازی و تابوشکنی از مصرف مواد»، «اختلافات و مشکلات خانوادگی»، «ابهام در اهداف و چشم اندازهای آینده»، «عدم ایفای نقش حمایتی جامعه»، شرایط زمینه‌ای: «وجود بستر محیطی لازم»، «جاذبه های مصرف مواد صنعتی»، «عدم حمایت و نظارت خانواده»، شرایط مداخله گر شامل: «چالش های فردی و شخصیتی»، «بیماری یکی از اعضای خانواده»، «ضعف در حمایت خانوادگی پس از ترک» می باشند. متأثر از شرایط علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر پردازنده‌ی گرایش به مصرف مواد و ابتلا به آن در میان مشارکت کنندگان بایستی به راهبردهای کنش مشارکت نیز اشاره نمود. کنش هایی منتج از مجموعه شرایط ذکر شده که به عکس العمل مشارکت تعبیر می‌گردد. و طبق پارادایم نهایی ترسیم شده شامل موارد زیر می‌باشد:

- عدم اقدام جدی در مقابله با فرد مصرف کننده
- طرد مصرف کننده از خانواده
- تشدید و تغییر وضعیت مصرف

از دیدگاه اشتراوس و کوربین هرچا راهبرد یا عملی در پاسخ به امر یا مسئله‌ای یا به منظور اداره و حفظ موقعیتی، از سوی فرد یا افرادی اتخاذ شود؛ پیامدهایی دارد. در ارتباط با پیامدهای ناشی از ناکارآمدی خانواده از هم گسیخته که منجر به گرایش جوانان سمنان به مواد مخدر صنعتی می‌گردد؛ نیز پیامدهای این پدیده نامطلوب بسیار گسترده و عمیق می‌باشد. با این حال از بین پیامدهای مختلف فردی، اجتماعی، خانوادگی، اقتصادی، سیاسی و... در این پژوهش موارد ذیل را می‌توان در همین خصوص مطرح نمود:

- فروپاشی کانون خانواده در اثر اعتیاد
- بروز مشکلات اقتصادی و فقر

منابع مالی

این مقاله حمایت مالی نداشته است.

سهم نویسندگان

این مقاله مستخرج از رساله دکتری سید علی شاه چراغ، با عنوان «واکاوی فرایند گرایش به اعتیاد به مواد صنعتی در بین جوانان شهر سمنان: به سوی یک نظریه زمینه‌ای» در دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی دانشگاه شیراز، که نویسنده اصلی

مقاله است و سایر اساتید در نقش داور و ویرایش نهایی مقاله کمک نمودند.

تعارض منافع

نویسندگان دارای تعارض منافع نمی‌باشند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان بر خود لازم می‌دانند از تمام کسانی که نسبت به پژوهش در حوزه سوء مصرف مواد مخدر اهتمام داشته‌اند و از نتایج تحقیقات آن‌ها در این پژوهش استفاده شده است، تشکر و قدردانی کنند.

منابع

دیدگاه معتادین و خانواده آن‌ها (همراه) در مراجعین به مراکز ترک اعتیاد شهرستان خرم‌آباد، *تحقیقات نظام سلامت*، ۸ (۶)، ۱۰۱۷-۱۰۲۶.

خواجه، روح‌الله (۱۳۹۱). *جستار و کاوش کیفی پدیده اعتیاد دانشجویی (اعتیاد به مواد مخدر): مطالعه موردی دانشجویان مبتلا به اعتیاد دانشگاه شهید باهنر کرمان*، (پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید باهنر).

دانائی فرد، حسن و امامی، سید مجتبی (۱۳۸۶). *استراتژی‌های پژوهش کیفی: تأملی بر نظریه پردازی داده بنیاد*، اندیشه مدیریت، ۲، ۶۹-۹۸.

سخاوت، جعفر (۱۳۸۰). *جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی (رشته علوم اجتماعی)*. تهران: دانشگاه پیام نور.

ستوده، هدایت‌الله (۱۳۸۰). *آسیب‌شناسی اجتماعی*. تهران، آوای نور.

سروستانی، صدیق (۱۳۸۳). *آسیب‌شناسی اجتماعی*. تهران: انتشارات آن. چاپ اول.

اسلمی، الهه؛ امیری راد، ملیحه و موسوی، شکوفه (۱۳۹۹). اثربخشی درمان مبتنی بر شفقت به خود بر کنترل خشم و خودکارآمدی زنان دارای همسر معتاد در شهر مشهد، *فصلنامه روش‌ها و مدل‌های روانشناختی*، ۱۱ (۳۹)، ۴۹-۶۶.

امیرپور، مهناز و قربانی، محسن (۱۳۹۱). «علل تغییر الگوی مصرف مواد مخدر از کم‌خطر به پرخطر»، *فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی*، ۱۳ (۴۸)، ۲۲۸-۲۰۱.

بلیکی، نورمن (۱۳۹۲). *طراحی پژوهش‌های اجتماعی*، ترجمه حسن چاوشیان، تهران: نشر نی.

ترنر، جانانان، ۱۳۸۴، *مفاهیم و کاربردهای جامعه‌شناسی*، تهران: موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).

حقی، سمیه و نجفی اصل، زهره (۱۳۹۸). مطالعه جامعه‌شناختی بی‌ثباتی هویتی فرزندان در جریان اعتیاد والدین، *مجله جامعه‌شناسی کاربردی*، ۳۰ (۳)، ۱۷۵-۱۹۰.

حیدری، حشمت‌اله، مال میر محمدشریف، کامران عزیز و بیرانوند، نورالدین (۱۳۹۱). بررسی مقایسه‌ای علل سوء مصرف مواد مخدر از

محمدپور، احمد (۱۳۹۲). روش تحقیق کیفی: ضد روش ۲. تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.

محسنی تبریزی، علیرضا (۱۳۹۵). روش تحقیق کیفی در مکاتب تفسیری (زمینه و کاربرد). تهران: نشر اطلاعات.

معینی، پوپک؛ ملیحی ذاکرالدینی، سعید؛ اسدی، جوانشیر و خواجهوند خوشلی، افسانه (۱۳۹۸). اثربخشی آموزش و درمان فراشناختی بر احساس انسجام و کیفیت زندگی همسران مردان مبتلا به اعتیاد. فصلنامه اعتیاد پژوهی، ۱۳(۵۴)، ۱۸۱-۲۰۴.

معظمی، شهلا (۱۳۸۸). بزهکاری کودکان و نوجوانان. چاپ اول، تهران دادگستر.

میرزایی علویجه، مهدی؛ نصیرزاده، مصطفی؛ سلامی، احمدعلی؛ شریفی راد، غلامرضا و حسن زاده، اکبر (۱۳۹۲). تاثیر عملکرد خانواده در وابستگی جوانان به مواد مخدر صنعتی، فصلنامه آموزش بهداشت و ارتقا سلامت ایرانیان. ۱۹(۲)، ۳۰-۱۹.

هاشمی، علی (۱۳۸۳). نگاه نو، اقدام نو در مبارزه با مواد مخدر. تهران: ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری.

طارمیان، فرهاد (۱۳۷۸). نقش و اثر تحقیقات ایمنولوژیک در پیشگیری از مصرف مواد، ماهنامه ژرفای تربیت، ۶.

غفاری، مسعود (۱۳۷۶). بنیاد شناسی رفتار. تهران: انتشارات مرکز آموزش و پژوهش زندان‌ها.

فراستخواه، مقصود (۱۳۹۵). روش تحقیق کیفی در علوم اجتماعی با تأکید بر «نظریه برپایه» (گراندد تئوری). تهران: انتشارات آگاه.

فریدکیان، سیما (۱۳۸۹). بررسی اختلال در کارکردهای خانواده و تأثیر آن بر معتاد شدن فرزندان، فصلنامه انتظام اجتماعی، ۱(۲)، ۱۷۹-۲۰۲.

قدرتی، علی؛ محمدی پور، محمد و مفاخری، عبدالله (۱۴۰۰). رابطه سبک های فرزند پروری و گرایش به مصرف مواد مخدر: نقش میانجی تکانشگری. فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی، ۱۵(۶۰)، ۱۱-۳۲.

قربانی، اسمائیل و فیض آبادی، حسین (۱۳۹۲)، واکاوی دیدگاه های جامعه شناختی انحرافات اجتماعی، فصلنامه دانش انتظامی خراسان شمالی، ۱(۳)، ۹۷-۱۲۰.

کرسول، جان (۱۳۹۱). پوییش کیفی و طرح پژوهش. ترجمه حسن دانایی فرد و حسین کاظمی. تهران: انتشارات صفار-اشراقی.

Bartol, Curt. (2002). *Criminal behavior: A psychological approach* (p. 672). Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall.

Benchaya, M. C. Moreira, T. D. C. Constant, H. M. R. M. Pereira, N. M. Freese, L. Ferigolo, M. & Barros, H. M. T. (2019). Role of parenting styles in adolescent substance use cessation: Results from a Brazilian

prospective study. *International journal of environmental research and public health*, 16(18), 3432.

Benoit, E. & Koken, J. A. (2012). Perspectives on substance use and disclosure among behaviorally bisexual Black men with female primary partners. *Journal of Ethnicity in Substance Abuse*, 11 (4), 294-317.

- Bottorff, J. L. Johnson, J. L. Moffat, B. Grewal, J. Ratner, P. A. & Kalaw, C. (2004). Adolescent constructions of nicotine addiction. *The Canadian Journal of Nursing Research= Revue Canadienne de Recherche en Sciences Infirmieres*, 36(1), 22-39.
- Cohen, P. Chen, H. Crawford, T. N. Brook, J. S. & Gordon, K. (2007). Personality disorders in early adolescence and the development of later substance use disorders in the general population. *Drug and alcohol dependence*, 88, S71-S84.
- Coviello, D. M. Alterman, A. I. Cacciola, J. S. Rutherford, M. J. & Zanis, D. A. (2004). The role of family history in addiction severity and treatment response. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 26(1), 1-11.
- Creswell, J. W (1994). *Research design*, London: Sage.
- Dobkin, P. L. Tremblay, R. E. Masse, L. C. & Vitaro, F. (1995). Individual and peer characteristics in predicting boys' early onset of substance abuse: A seven-year longitudinal study. *Child development*, 66(4), 1198-1214.
- Glaser, B. G. Strauss, A. L. & Strutzel, E. (1968). The discovery of grounded theory; strategies for qualitative research. *Nursing research*, 17(4), 364.
- Kardia, S. L. Pomerleau, C. S. Rozek, L. S. & Marks, J. L. (2003). Association of parental smoking history with nicotine dependence, smoking rate, and psychological cofactors in adult smokers. *Addictive Behaviors*, 28(8), 1447-1452.
- Kuppens, S. & Ceulemans, E. (2019). Parenting styles: A closer look at a well-known concept. *Journal of child and family studies*, 28(1), 168-181.
- Merton. R.K. (1949). *Social theory and social structure*. New York, free press.
- Neumeister, K. L. S. & Finch, H. (2006). Perfectionism in high-ability students: Relational precursors and influences on achievement motivation. *Gifted child quarterly*, 50(3), 238-251.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* 3rd Ed: Thousand Sage: Oaks.
- Pinheiro, R. T. Pinheiro, K. A. T. Magalhães, P. V. D. S. Horta, B. L. da Silva, R. A. Sousa, P. L. R. & Fleming, M. (2006). Cocaine addiction and family dysfunction: A case-control study in Southern Brazil. *Substance use & misuse*, 41(3), 307-316.
- Pollard, M. W. & McKinney, C. (2019). Parental physical force and alcohol use in emerging adults: Mediation by psychological problems. *Journal of interpersonal violence*, 34(10), 2087-2109.
- Rassool, G. H. (2009). *Alcohol and drug misuse: a handbook for students and health professionals*. Routledge.
- Siegel, L. J. (2012). *Criminology: Theories, patterns, and typologies*. Wadsworth Publishing; 11th edition.
- Strauss, A. & Corbin J. (1998). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Sage pub.
- Corbin, J. & Strauss, A. (2008). *Strategies for qualitative data analysis*.

In *Basics of qualitative research (3rd ed.): Techniques and procedures for developing grounded theory* (pp. 65-86). SAGE Publications,

Sussman, S. Gunning, M. Lisha, N. E. Rohrbach, L. A. Kniazev, V. & Masagutov, R. (2009). Concurrent predictors of drug use

consequences among uS and russian adolescents. *Salud Drogas*, 9(2), 129-148.

Walton, M. A. Reischl, T. M. & Ramanathan, C. S. (1995). Social settings and addiction relapse. *Journal of Substance Abuse*, 7(2), 223-233.

